

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ
2006-2007

**«Μουσεία και Άτομα με Αναπηρία: Μορφές Κοινωνικού
Αποκλεισμού και Τρόποι Αντιμετώπισής τους»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΓΚΑΖΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο 1ο Εισαγωγικά Ζητήματα

Εισαγωγή	...4
Μουσεία-ορισμοί	...7

Κεφάλαιο 2ο Άτομα με Αναπηρία

Ποια είναι	...9
Προβλήματα που αντιμετωπίζουν	..11

Κεφάλαιο 3ο Προσβασιμότητα

Η έννοια της προσβασιμότητας	..14
Γιατί ένα μουσείο να είναι προσβάσιμο	..16
Πως ένα μουσείο είναι προσβάσιμο	..17

Κεφάλαιο 4ο Πρόσβαση στο Μουσείο

Γύρω από το μουσείο	..18
Είσοδος στο μουσείο	..19
Κοινόχρηστοι χώροι	..20
Σήμανση	..23
Ασφάλεια	..25

Κεφάλαιο 5ο Πρόσβαση στην Έκθεση του Μουσείου

Πρόσβαση στην έκθεση	..26
Χάρτες - μακέτες - κείμενα	..27
Οπτικά-ακουστικά μέσα και η εμπειρία μέσω των αισθήσεων	..29
Εκθέματα-αντικείμενα	..31
Το θέμα της έκθεσης	..33
Εκπαιδευτικά προγράμματα	..36
Εκπαίδευση του προσωπικού	..38

Προγράμματα προσέγγισης-Όταν το μουσείο «επισκέπτεται» το κοινό	..40
---	------

Κεφάλαιο 6ο Παραδείγματα Μουσείων

«Μια απτική διαδρομή», Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας	..44
«Το μάτι ακούει», Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας	..46
«Το φως στα χέρια μου!», το Μουσείο Αφής	..47
Το εργαστήριο του Γιάννη Παπιά, παράρτημα του Μουσείου Μπενάκη	..51
«Αγγίζοντας την τέχνη», Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης	..53

Κεφάλαιο 7ο Η Τέχνη για Όλους

Κάνοντας το μουσείο προσβάσιμο	..55
Η προσβασιμότητα των μουσείων- μια έρευνα της Ενωμένης Ευρώπης Τυφλών	..58
Η τέχνη πέρα από την όραση	..61

Κεφάλαιο 8ο Συμπέρασμα

Πίνακες	..65
---------	------

Φωτογραφίες	..68
-------------	------

Βιβλιογραφία-Πηγές	..69
--------------------	------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : Εισαγωγικά Ζητήματα

Εισαγωγή

Στην εργασία αυτή θα γίνει προσπάθεια να διερευνηθεί το θέμα της προσβασιμότητας των μουσείων από άτομα με αναπηρία και κατ' επέκταση της συμμετοχής τους στα πολιτιστικά δρώμενα της κοινωνίας.

Μία σημαντική παρατήρηση που κάνει κανείς όταν επισκέπτεται μουσεία της Ευρώπης είναι το πόσα άτομα με αναπηρία παρακολουθούν τις εκθέσεις τους. Έτσι ώστε να αναρωτιέται, «μα γιατί υπάρχουν τόσα άτομα με αναπηρία»; Βέβαια η αλήθεια είναι ότι τα άτομα με αναπηρία είναι κατά μέσο όρο το 12% του πληθυσμού στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, απλώς σε κάποιες απ' αυτές τις χώρες το να συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή είναι κεκτημένο και αυτονόητο δικαίωμά τους, ενώ σε άλλες είναι ακόμη ζητούμενο. Θυμάμαι τους μεταφραστές της νοηματικής γλώσσας σε κάθε μάθημα που υπήρχε κωφός φοιτητής στη Σχολή Καλών Τεχνών όπου σπούδασα (Art and Design, Wolverhampton University). Θυμάμαι ακόμη πόσοι τυφλοί φοιτητές κυκλοφορούσαν στην πόλη είτε μόνοι είτε με τους σκύλους-οδηγούς τους. Θυμάμαι επίσης την απορία Ελλήνων φοιτητών για το πόσα πολλά άτομα με αναπηρία κυκλοφορούσαν στο Πανεπιστήμιο με τα αμαξίδια τους. Πράγματι στην Ελλάδα δεν το είχαμε δει ποτέ, γιατί κανείς δε θα θεωρήσει αυτονόητο το δικαίωμα ενός κωφού να σπουδάσει ή ενός τυφλού να επισκεφτεί μια έκθεση ή ενός κινητικά ανάπηρου να συμμετέχει στην κοινωνική ζωή.

Οι λόγοι, λοιπόν, που με ώθησαν να καταπιαστώ μ' αυτό το θέμα, ήταν όλοι αυτοί οι άνθρωποι που ενώ θα έπρεπε να κυκλοφορούν δίπλα μας σε πολλές περιπτώσεις δε μπορούν, αλλά και όλοι οι υπόλοιποι άνθρωποι που έστω και περιστασιακά στη ζωή τους βιώνουν τέτοιου είδους κοινωνικούς αποκλεισμούς.

Πρώτος στόχος είναι να αποσαφηνιστεί η διαφορετικότητα των ομάδων που εξετάζονται στην παρούσα εργασία. Να καταδειχτεί, δηλαδή, η ιδιαιτερότητά τους ως στοιχείου που πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψη στο σχεδιασμό και τη λειτουργία ενός μουσείου. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι διάφορες ομάδες ατόμων με αναπηρία και αναφέρονται τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν.

Ακολούθως, στο τρίτο κεφάλαιο μελετάται η έννοια της προσβασιμότητας, η ανεμπόδιστη και αυτόνομη μετακίνηση των ατόμων με αναπηρία στο δομημένο περιβάλλον. Επίσης γίνεται μια πρώτη εκτίμηση γιατί ένα μουσείο να είναι προσβάσιμο και πώς αυτό επιτυγχάνεται.

Τα επόμενα δύο κεφάλαια ασχολούνται με πιο πρακτικά ζητήματα που αφορούν την προσέγγιση, την πρόσβαση και την περιήγηση των ατόμων με αναπηρία μέσα στο κτίριο του μουσείου και εν συνεχεία μέσα στον εκθεσιακό χώρο.

Στο 6^ο κεφάλαιο παρουσιάζονται παραδείγματα ελληνικών μουσείων που παρέχουν εναλλακτικούς τρόπους προσέγγισης σε άτομα με αναπηρία: Απτικές διαδρομές, ακουστικές ξεναγήσεις και οπτικές πληροφορίες.

Στο 7^ο κεφάλαιο παρουσιάζεται μια έρευνα της Ενωμένης Ευρώπης Τυφλών σχετικά με την προσβασιμότητα στα μουσεία καθώς και οι εκτιμήσεις του συνεδρίου Art for All, η Τέχνη για όλους.

Τέλος, στο 8^ο κεφάλαιο υπάρχει το συμπέρασμα της εργασίας. Για την ολοκλήρωση της εργασίας εκτός από τη βιβλιογραφική μελέτη πραγματοποιήσα και απευθείας συνεντεύξεις με υπευθύνους μουσείων αλλά και με τους άμεσα ενδιαφερόμενους ανθρώπους με αναπηρίες.

Θέλω να ευχαριστήσω τις κυρίες Ασιδέρη, πρόεδρο του Φάρου Τυφλών Ελλάδος και Γερουλάνου, υπεύθυνη του μουσείου αφής για τη βοήθειά τους καθώς και για την παραχώρηση των πρακτικών του συνεδρίου «Η τέχνη για όλους». Τον κ. Παππά, γιο του γλύπτη Γιάννη Παππά και, υπεύθυνο του εργαστηρίου του. Τον κ. Νικόλαο Κωνσταντίο από το γραφείο επικοινωνίας του Βυζαντινού και Χριστιανικού μουσείου Αθήνας για την απτική διαδρομή και τις πληροφορίες. Το Νίκο Βουλγαρόπουλο, διαχειριστή του διαδικτυακού τόπου www.disabled.gr και εκδότη του περιοδικού «Αναπηρία Τώρα!» για την άμεση ανταπόκριση στις ερωτήσεις μου. Φυσικά την καθηγήτρια μου Ανδρομάχη Γκαζή για την πολύτιμη βοήθεια, τις υποδείξεις και την υπομονή. Τέλος, την οικογένειά μου, τη σύζυγό μου και το γιο μου, που με στήριξαν και με βοήθησαν απεριόριστα.

Μουσεία-Ορισμοί

Το μουσείο εξορισμού τίθεται στην υπηρεσία της κοινωνίας και είναι ανοικτό στο κοινό¹. Το Μουσείο ερευνά, αποκτά, συντηρεί, γνωστοποιεί και κυρίως εκθέτει τις υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία².

Όποια μορφή κι αν λάβει το μουσείο εξακολουθεί να ικανοποιεί δύο βαθιά ανθρώπινες ανάγκες: την ανάγκη για ικανοποίηση της περιέργειας και της κατάκτησης της γνώσης και την ανάγκη της εμπέδωσης της συλλογικής ταυτότητας των κοινωνικών συνόλων³.

Ήδη από τη δεκαετία του '60 ο παραδοσιακός τύπος μουσείου, που συγκεντρώνει αντικείμενα με βάση καθαρά αισθητικά κριτήρια και απευθύνεται σε περιορισμένο κύκλο φιλότεχνων, φάνηκε ότι είχε κλείσει τον κύκλο του και αδυνατούσε να ανταποκριθεί στη νέα κοινωνική πραγματικότητα.

Άρχισαν λοιπόν από τότε να οργανώνονται εκθέσεις με τρόπο που να διαφωτίζουν τον επισκέπτη για τα αντικείμενα και το φυσικό τους περιβάλλον ενώ δόθηκε βάση στον παιδαγωγικό χαρακτήρα του μουσείου με την οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Τα προγράμματα αυτά δίνουν στους επισκέπτες την ευκαιρία να διδαχθούν αλλά και να ψυχαγωγηθούν.

Μ' άλλα λόγια, έγινε προσπάθεια να δημιουργηθεί ένας διάλογος ανάμεσα στο επιστημονικό προσωπικό και τον επισκέπτη με τη διαμεσολάβηση του εκθέματος. Ταυτόχρονα, άρχισαν να γίνονται προσπάθειες να «ανοίξουν» τα μουσεία τις πόρτες τους και σε κάποιες κατηγορίες κοινού που έως τότε

¹Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ., Τουνταςάκη Ε. (1997, 11)

²Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ., Τουνταςάκη Ε. (1997, 11)

³Τσαούσης Δ. στο Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ., Τουνταςάκη Ε. (1997, 31)

αποκλείονταν από την επίσκεψη στις συλλογές τους για λόγους πρακτικούς αλλά και ιδεολογικούς. Ήδη από τη δεκαετία του '70 σε κάποια μουσεία της Αμερικής και της Ευρώπης ξεκίνησαν μαζί με τις βελτιώσεις στις υποδομές (τουαλέτες για ΑμεΑ, ράμπες, κ.ά) και απτικές διαδρομές, η δυνατότητα δηλαδή ψηλάφησης ορισμένων εκθεμάτων από άτομα με περιορισμένη ή καθόλου όραση. Άρχισε λοιπόν να εξετάζεται η ελεύθερη πρόσβαση στα μουσεία όλων των ανθρώπων.

Επίσης, με την ουσιαστική συμβολή του παγκόσμιου αναπηρικού κινήματος σημειώθηκε αξιόλογη πρόοδος σ' ότι αφορά τα ζητήματα της προσβασιμότητας. Σταδιακά άρχισε να εγκαταλείπεται το «ιατρικό μοντέλο» προσέγγισης της αναπηρίας⁴ που εστιάζει αποκλειστικά στο τι **δεν** μπορεί να κάνει το άτομο παραγνωρίζοντας τις όποιες άλλες δυνατότητές του, ενώ αναγνωρίζεται η ευθύνη των κοινωνιών που με τους φραγμούς τους οδηγούν διάφορες κοινωνικές ομάδες στην περιθωριοποίηση.

⁴Τσιτούρη, (2005, 38)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : Άτομα με Αναπηρία

Ποια Είναι

Ο όρος «άτομα με αναπηρία» αντικατέστησε κατά την τελευταία αναθεώρηση του Συντάγματος τον όρο «άτομα με ειδικές ανάγκες»⁵ και χρησιμοποιείται για να ορίσει ετερόκλητες ομάδες πληθυσμού:

- Άτομα με **κινητική αναπηρία** (χρήστες αμαξιδίων, περπατητικοί ανάπηροι),
- Άτομα με **αισθητηριακή αναπηρία** (άτομα τυφλά ή περιορισμένης όρασης, άτομα με προβλήματα ακοής ή βαρήκοα),
- Άτομα με **διανοητική αναπηρία** (νοητική στέρηση, μαθησιακές δυσκολίες)
- Άτομα με **πολλαπλές αναπηρίες**.⁶

Όλες αυτές οι ομάδες πληθυσμού υπολογίζονται περίπου στο 12% του συνολικού πληθυσμού. Αυτή είναι η εκτίμηση για τις ευρωπαϊκές χώρες. Αν σ' αυτούς τους ανθρώπους προστεθούν έγκυες γυναίκες, ηλικιωμένοι, τραυματίες με κινητικά προβλήματα, μητέρες με καρότσια, παιδιά και βρέφη ο παραπάνω αριθμός αυξάνεται δραματικά σε σημείο που ένα ποσοστό σχεδόν 50% του συνολικού πληθυσμού να αποκλείεται από τη συμμετοχή σε πολιτιστικά δρώμενα (και όχι μόνο)⁷. Είναι, λοιπόν, πιο σωστό να μιλάμε για εμποδιζόμενα άτομα γενικότερα παρά για άτομα με αναπηρία, αφού στην πρώτη κατηγορία μπορεί να βρεθεί περιστασιακά σχεδόν το σύνολο του ενεργού πληθυσμού (αφού όλοι μας μπορεί να τραυματιστούμε, όλοι μας θα γεράσουμε, όλες μπορεί να μείνουν έγκυες, κ.λ.π.).

⁵2001, άρθρο 21, παράγραφος 6

⁶Τσιτούρη, (2005, 37)

⁷Εκτίμηση και πάλι για τις ευρωπαϊκές χώρες

Στα παραπάνω ποσοστά δεν περιλαμβάνονται άτομα που οδηγούν αμαξίδια μεταφοράς ή μεταφέρουν αποσκευές και φορτία (ταξιδιώτες, άνθρωποι που μετακομίζουν), ούτε άτομα υπερβολικά ψηλά (πάνω από 2,10μ.) ούτε υπερβολικά κοντά (κάτω από 1,50μ.). Βέβαια, δεν περιλαμβάνονται ούτε και οι αφηρημένοι, που είναι φαινόμενο των μεγάλων αστικών κέντρων. Όπως σημειώνει η Α. Λεβέντη «μόλις το 18,2% του πληθυσμού είναι απόλυτα υγιείς και δεξιόχειρες».⁸ Είναι, δηλαδή, αυτό που θα λέγαμε παραδείγματα «μέσου ανθρώπου».

⁸Λεβέντη στο Τσιτούρη (2004, 30)

Προβλήματα που Αντιμετωπίζουν

Τα εμποδιζόμενα άτομα αντιμετωπίζουν μια σειρά προβλημάτων που έχουν να κάνουν πρώτα-πρώτα με το δομημένο περιβάλλον. Λάθη, αβλεψίες αλλά και καθημερινές παραβάσεις δημιουργούν συχνά ένα απροσπέλαστο τείχος στα εμποδιζόμενα άτομα, όχι μόνο στην προσπάθειά τους να επισκεφτούν ένα μουσείο αλλά και στις καθημερινές, αναγκαίες τους δραστηριότητες.

Στενά πεζοδρόμια καταπατημένα από παράνομα παρκαρισμένα αυτοκίνητα, δημόσια έργα, λακκούβες, ανύπαρκτη σήμανση, κακοφωτισμένοι δρόμοι, πλακόστρωτα που χάσκουν, ανελκυστήρες που δε λειτουργούν ή δεν υπάρχουν ή είναι ιδιαίτερα μικροί, ενώ ακόμη και οι ειδικοί διάδρομοι για τους τυφλούς στους μεγάλους πεζόδρομους είναι συχνά κατειλημμένοι από παρκαρισμένες μοτοσικλέτες. Μια πραγματικότητα ιδιαίτερα σκληρή ακόμη και για άτομα χωρίς αναπηρία. Εύκολα λοιπόν κατανοούμε την έλλειψη κυκλοφορίας ΑμεΑ στις ελληνικές μεγαλουπόλεις σε αντίθεση με τις αντίστοιχες πόλεις της Ευρώπης. Όπως γράφει η αρχιτέκτων Ι. Πολυχρονίου « 'Δεν υπάρχουν ανάπηροι', αυτή την απάντηση πήρα από προϊστάμενο τεχνικής υπηρεσίας δήμου, όταν του πρότεινα στο σχεδιασμό και την κατασκευή των κοινόχρηστων χώρων να λαμβάνεται υπόψη η δυνατότητα πρόσβασης και κίνησης κι αυτής της κατηγορίας πολιτών».⁹

Η αυτόνομη κίνηση και διαβίωση των ΑμεΑ εμποδίζεται από τις δυσκολίες που έχουν στην κίνηση, την προσέγγιση, την επικοινωνία, την ακοή, την όραση και την αντίληψη. Προσπαθώντας να ξεπεράσουν τη φυσική τους ανεπάρκεια χρησιμοποιούν βοηθητικά μέσα: αμαξίδια, βακτηρίες, μπαστούνια, ειδικά εκπαιδευμένους σκύλους-οδηγούς, κ.ά. Διευκολύνονται ιδιαίτερα από την ύπαρξη αντιολισθητικών δαπέδων χωρίς απότομες κλίσεις, από τη σωστή, ευκρινή και ευκολονόητη σήμανση, από την έλλειψη

⁹Πολυχρονίου Ι. στο Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ., Τουνταςάκη Ε. (1997, 43)

σκαλοπατιών και ανισόπεδων κόμβων και γενικότερα από την πρόβλεψη άνετων, καλά φωτισμένων και ακίνδυνων χώρων.¹⁰

Δυστυχώς ούτε στα μουσεία υπάρχουν θεσμοθετημένες προδιαγραφές για την αυτόνομη κίνηση των ΑμεΑ σ' αυτά. Έτσι, η εξυπηρέτησή τους εξαρτάται από την ευαισθητοποίηση των υπευθύνων και από την καλή τους διάθεση. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα που αναφέρει η Ν. Ψαρράκη-Μπελεσιώτη, πρώην υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων του Μουσείου Μπενάκη: «Το θέμα της κίνησης [εν.:των αμαξιδίων] ήταν αυτό που μας απασχόλησε περισσότερο. Ζητήσαμε από τη Διοίκηση του Μουσείου να τοποθετήσει μια μπάρα στη σκάλα της εισόδου. Δε μας το αρνήθηκαν. Η υπόθεση όμως ήταν 'εις τας καλένδας' μέχρις ότου κάποιο μέλος του Συμβουλίου γλίστρησε στη σκάλα και μην έχοντας που να κρατηθεί, έσπασε το πόδι του. Η κουπαστή τοποθετήθηκε τάχιστα.¹¹

Πολλές φορές δε χρειάζονται ιδιαίτερα χρονοβόρες ή πολυδάπανες επεμβάσεις. Μια απλή ξύλινη ράμπα, ένας χειρολισθήρας, ένας μηχανισμός αναβατορίου, ένα τηλέφωνο τοποθετημένο χαμηλά, το άνοιγμα μιας κλειστής, δευτερεύουσας εισόδου, η επιλογή κάποιας νέας διαδρομής, η δυνατότητα χρήσης υπηρεσιακών ανελκυστήρων και από ΑμεΑ, η συνένωση δύο θαλάμων WC, εξυπηρετούν χωρίς να δημιουργούν προβλήματα.¹²

Ακόμη όμως κι αν επιτευχθεί η πολυπόθητη είσοδος στο Μουσείο, τα προβλήματα δεν τελειώνουν. Στα περισσότερα μουσεία δεν υπάρχουν εναλλακτικές διαδρομές για ΑμεΑ, όπως ψηλάφηση εκθεμάτων για τυφλούς ή μερικώς βλέποντες, ούτε εξειδικευμένοι υπάλληλοι που θα μπορούσαν να «μιλήσουν» στη νοηματική γλώσσα σε κωφούς επισκέπτες, αλλά το

¹⁰ΥΠΕΧΩΔΕ, Σχεδιάζοντας για όλους-Ατομα με ειδικές ανάγκες

¹¹Ψαρράκη-Μπελεσιώτη Ν. στο Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ., Τουνταςάκη Ε. (1997, 75)

¹²Πολυχρονίου Ι. στο Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ., Τουνταςάκη Ε. (1997, 47)

σημαντικότερο, δεν έχει σφυρηλατηθεί η νοοτροπία ότι το μουσείο πρέπει ανά πάσα στιγμή να είναι έτοιμο να δεχτεί επισκέπτες κάθε κατηγορίας χωρίς προηγούμενη συνεννόηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Προσβασιμότητα

Η Έννοια της Προσβασιμότητας

«Όλοι έχουν δικαίωμα ελεύθερα να συμμετέχουν στην πολιτιστική ζωή της κοινωνίας, να απολαμβάνουν τα έργα τέχνης και να μοιράζονται τις επιστημονικές ανακαλύψεις και τα οφέλη τους» Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, άρθρο 27.

Η ανεμπόδιστη και ελεύθερη πρόσβαση σε όλους τους χώρους του δομημένου περιβάλλοντος, δημόσιους και ιδιωτικούς είναι υποχρέωση της πολιτείας. Τα μουσεία έχουν ακόμη μεγαλύτερη βαρύτητα από άλλα δημόσια κτίρια, αφού αποτελούν ένα από τα κριτήρια αξιολόγησης του πολιτιστικού και κοινωνικού επιπέδου μιας χώρας.

Σύμφωνα με την ευρωπαϊκή αντίληψη για την προσβασιμότητα (ECA) , το δομημένο περιβάλλον θα πρέπει να είναι ασφαλές και υγιεινό για όλους τους χρήστες, να σέβεται τη διαφορετικότητά τους, να είναι ευκολονόητο και ταυτόχρονα να είναι λειτουργικό και αισθητικά όμορφο.¹³ Η ευρωπαϊκή αντίληψη για την προσβασιμότητα δεν είναι επίσημο έγγραφο, ωστόσο αποτελεί για πολλές ευρωπαϊκές χώρες ένα εργαλείο για να ανανεώσουν σε εθνικό επίπεδο την προσέγγιση και τις κατευθυντήριες γραμμές τους σε ό,τι αφορά το δομημένο περιβάλλον και την ανεμπόδιστη πρόσβαση όλων των ανθρώπων.

Στην Ελλάδα για πρώτη φορά έγινε παρέμβαση υπέρ των ατόμων με αναπηρία το 1985, όταν ορίστηκε στο Γενικό Οικοδομικό Κανονισμό η ύπαρξη πρόσβασης και η υποχρεωτική εγκατάσταση ανελκυστήρα. Το 1989 με τον Κτιριοδομικό Κανονισμό περιλήφθηκαν διατάξεις για την πρόσβαση των ΑμεΑ.

¹³Sagramola S. στο Τσιτούρη, (2004, 39)

Τι είναι όμως η προσβασιμότητα σ' ένα πολιτιστικό χώρο; *Μια βαθιά ιδεολογική υπόθεση* αναφέρει ο Γ. Βαρδακαστάνης, πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Αναπήρων Ατόμων. Και εξηγεί αναλυτικά: «Η προσβασιμότητα είναι η βαθύτερη έννοια της συμμετοχής στην κοινωνική ζωή, συνώνυμη με το ιερότερο δικαίωμα του ανθρώπου, που είναι η προσωπική επιλογή, που τελικά είναι το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή»¹⁴. Με άλλα λόγια προσβασιμότητα είναι η επιλογή του κάθε ατόμου να πάει όπου θέλει, όταν θέλει και με όποιον θέλει χωρίς να έχει να αντιμετωπίσει διαφόρων ειδών εμπόδια ή προκαταλήψεις ή διακρίσεις που το θέτουν στο περιθώριο της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής. «Οι τεχνικές πλευρές της προσβασιμότητας υπάρχουν αλλά έπονται» συμπληρώνει ο Γ. Βαρδακαστάνης, «το σημαντικό είναι να έχει πιστέψει κανείς στην έννοια της προσβασιμότητας».

Με ανάλογο τρόπο θέτει το ζήτημα η Α. Τσιτούρη: «Ζητούμενο δεν είναι μόνο να εξασφαλιστούν οι τεχνικοί όροι για την προσβασιμότητα [σ.τ.γ. ράμπες, ανελκυστήρες, πινακίδες σε γραφή braille, ακουστική ξενάγηση, κ.ά]. Ζητούμενο κυρίως είναι η αλλαγή των αντιλήψεων για την αναπηρία και η διαμόρφωση κοινωνικής συνείδησης για το αυτονόητο δικαίωμα πλήρους και ισότιμης συμμετοχής»¹⁵. Άρα, ζητούμενο είναι μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση που ορίζει τον άνθρωπο ως ρυθμιστή της τύχης του και όχι ως παθητική οντότητα αφημένη στο έλεος, τη μεγαλοψυχία και τον οίκτο του κοινωνικού περιγύρου.

¹⁴Βαρδακαστάνης στο Τσιτούρη (2004, 25)

¹⁵Τσιτούρη, (2005, 42)

Γιατί Ένα Μουσείο να Είναι Προσβάσιμο

Η επιτυχία ενός μουσείου δε μετριέται από τον αριθμό των επισκεπτών που δέχεται, αλλά από τον αριθμό των επισκεπτών στους οποίους δίδαξε κάτι. Δε μετριέται από την έκτασή του, αλλά από την έκταση που το κοινό διέσχισε με μυαλό, αποκομίζοντας πραγματικό όφελος απ' όσα είδε¹⁶.

Ο καθένας πρέπει να έχει την ευκαιρία να ακολουθήσει την ίδια διαδρομή μέσα στο κτίριο του μουσείου γι' αυτό όλα τα εκθέματα πρέπει να είναι σε προσβάσιμα σημεία και όλες οι σχετικές πληροφορίες να παρέχονται σε ακουστική, οπτική και απτική μορφή¹⁷.

Ένα μουσείο οφείλει να είναι προσβάσιμο γιατί απευθύνεται αδιακρίτως σε όλους τους πολίτες, γιατί είναι ένα δημόσιο κτίριο που συγκεντρώνει , ερευνά και γνωστοποιεί τις υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση αλλά και την ψυχαγωγία¹⁸.

¹⁶Μπιενάκη-Πολυδώρου στο Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ., Τουνταςάκη Ε. (1997, 111)

¹⁷European Concept for Accessibility-Technical Assistance Manual, 2003

¹⁸ICOM, άρθρο 3, Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ., Τουνταςάκη Ε. (1997, 11)

Πώς Ένα Μουσείο Είναι Προσβάσιμο

Για να είναι τα μουσεία προσβάσιμα από όλες τις κατηγορίες επισκεπτών πρέπει να πληρούν κάποιες βασικές προϋποθέσεις:

1. Να υπάρχουν θέσεις στάθμευσης αποκλειστικά για ΑμεΑ σε ποσοστό τουλάχιστον 5% του συνολικού χώρου. Η κίνηση από τη θέση στάθμευσης προς την είσοδο να γίνεται χωρίς εμπόδια.
2. Να υπάρχει ελεύθερος χώρος στάσης στην είσοδο του μουσείου (για επιβατικό αυτοκίνητο ή ταξί).
3. Μία είσοδος, εάν είναι δυνατόν η κεντρική, να είναι κατάλληλη και για άτομα με αμαξίδια. Οι υπόλοιπες να είναι προσβάσιμες από περπατητικούς ανάπηρους.
4. Να υπάρχουν ανελκυστήρες, αν το μουσείο διαθέτει ορόφους. Όλες οι αλλαγές στάθμης (σκαλοπάτια, κεκλιμένα επίπεδα) να ορίζονται με έντονα χρώματα. Να υπάρχουν ελεύθερες διαδρομές μήκους τουλάχιστον ενάμιση μέτρου σε όλους τους κοινόχρηστους χώρους. Να υπάρχει άπλετο φως για τους μερικώς βλέποντες και τους κωφούς.
5. Τα εκθέματα να είναι τοποθετημένα έτσι ώστε να είναι ορατά από όλες τις κατηγορίες επισκεπτών και να μην αποτελούν εμπόδιο στην κίνηση.
6. Να υπάρχουν χώροι υγιεινής για ΑμεΑ.
7. Ο εξοπλισμός να μπορεί να χρησιμοποιηθεί από όλους τους επισκέπτες.
8. Ο περιβάλλον χώρος να είναι προσβάσιμος.
9. Να υπάρχει σωστή σήμανση και καθοδήγηση προσανατολισμού σε στρατηγικά σημεία του κτιρίου και του περιβάλλοντος χώρου¹⁹.

Αυτά τα γενικά σημεία θα αναλυθούν διεξοδικά στα δύο επόμενα κεφάλαια.

¹⁹Πολυχρονίου Ι. (1997, 45-46)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : Πρόσβαση στο Μουσείο

Γύρω από το Μουσείο

Η πρόσβαση ξεκινά από το πώς θα φτάσει κανείς στο κτίριο του μουσείου. Γι' αυτό είναι καλό το μουσείο να συνδέεται με τα μέσα μαζικής μεταφοράς καθώς και να διαθέτει ειδικό χώρο στάθμευσης. Η προσπέλαση από το οδόστρωμα στο πεζοδρόμιο να γίνεται στο ίδιο επίπεδο με την κατασκευή «σκάφης» πλάτους τουλάχιστον 1,50 μέτρου (για να περνάει αμαξίδιο) και κλίσης 5%. Η αρχή και το τέλος αυτής της κατασκευής θα γίνονται αντιληπτά από ειδική λωρίδα επισήμανσης.

Προβλέπονται ειδικές υπαίθριες θέσεις στάθμευσης των αυτοκινήτων των ΑμεΑ σε απόσταση μικρότερη των 50 μέτρων από την είσοδο του μουσείου. Τουλάχιστον ένα 5% του συνολικού χώρου στάθμευσης θα πρέπει να προορίζεται για ΑμεΑ. Η διαδρομή από τη θέση στάθμευσης έως την είσοδο του μουσείου θα πρέπει να είναι ελεύθερη από κάθε είδους εμπόδια²⁰ και να φωτίζεται πάρα πολύ καλά. Οι θέσεις στάθμευσης ΑμεΑ ορίζονται με την ανάρτηση του ειδικού σήματος²¹ (Διεθνές Σήμα Πρόσβασης Αναπήρων) σε ύψος 2,00 μέτρων από το έδαφος.

Επίσης είναι σημαντικό να προβλεφτεί χώρος προσωρινής στάσης μπροστά στην είσοδο του μουσείου, αρκετός ώστε να μπορεί να σταματήσει ένα μικρό λεωφορείο (σε περίπτωση ομαδικής επίσκεψης) ή ένα επιβατικό όχημα ή TAXI στην περίπτωση που κάποιο άτομο με αναπηρία επισκέπτεται ατομικά το μουσείο.

²⁰Πολυχρονίου Ι. (1997, 45)

²¹Άνθρωπος σε αμαξίδιο, λευκό ή άσπρο σε μπλε ή μαύρο φόντο

Είσοδος στο Μουσείο

Η είσοδος ενός κτιρίου, στην περίπτωση μας ενός μουσείου, είναι το πιο καθοριστικό στοιχείο της προσβασιμότητάς του. Ταυτόχρονα καθορίζει το βαθμό αυτονομίας της κίνησης των χρηστών του. Εδώ, χρησιμοποιούμε τον όρο προσβασιμότητα εννοώντας τη δυνατότητα που παρέχει σε όλους τους επισκέπτες (και στις ειδικές κατηγορίες όπως είναι τα εμποδιζόμενα άτομα) για αυτόνομη και ασφαλή είσοδο και έξοδο²².

Μία τουλάχιστον είσοδος, κατά προτίμηση η κεντρική είσοδος του μουσείου, θα πρέπει να είναι κατάλληλη για άτομα με αμαξίδια. Να υπάρχει δηλαδή ράμπα, κατάλληλης κλίσης (όχι πάνω από 5%) ώστε να εξυπηρετούνται τα ΑμεΑ που χρησιμοποιούν αμαξίδια. Οι υπόλοιπες εισόδους να είναι προσβάσιμες από περιπατητικούς ανάπηρους, δηλαδή άτομα που χρησιμοποιούν μπαστούνια ή βακτηρίες αλλά και από τραυματίες, τυφλούς και επισκέπτες με περιορισμένη όραση.

Οι περιστρεφόμενες θύρες θα πρέπει για ευνόητους λόγους να αποφεύγονται. Ωστόσο αν υπάρχουν θα πρέπει παραπλεύρως αυτών να κατασκευάζονται απλές ανοιγόμενες θύρες πλάτους τουλάχιστον 1,20μ. Οι θύρες αυτές θα πρέπει ή να ανοίγουν αυτόματα ή να έχουν θυρόφυλλα τα οποία είναι εύκολο ν' ανοίξουν με τα χέρια. Επίσης πρέπει να αποφεύγονται τα κατώφλια, οι σχάρες και γενικότερα ό,τι «βυθίζει» το δάπεδο περισσότερο από 2 εκατοστά. Όλος ο εξοπλισμός της πόρτας, χειρολαβές, κλειδαριές, πόμολα, πρέπει να τοποθετείται σε ύψος 0,90-1,20 μέτρα από το έδαφος.

Οι τοίχοι πρέπει να έχουν έντονη χρωματική αντίθεση από τις πόρτες και τα κουφώματα. Εξίσου, αντίθεση πρέπει να έχει και το φύλο της πόρτας από τη χειρολαβή. Αν οι θύρες είναι γυάλινες απαιτείται σε ύψος 1,40-1,60 μέτρων να

²²ΥΠΕΧΩΔΕ

υπάρχει ένδειξη ή έντονη χρωματική αντίθεση, ώστε να γίνονται αντιληπτές από άτομα με περιορισμένη όραση (και αφηρημένους επισκέπτες). Αν υπάρχουν πληροφοριακές ή επεξηγηματικές πινακίδες τοποθετούνται σε ύψος 1,50 μέτρου από το δάπεδο και αναρτώνται και σε γραφή braille.

Κοινόχρηστοι Χώροι

Σ' όλους τους κοινόχρηστους χώρους προβλέπονται ελεύθεροι διάδρομοι κυκλοφορίας καθαρού πλάτους 1,50 μέτρου. Επίσης προβλέπεται ύπαρξη ελεύθερων χώρων διαμέτρου 1,50 μέτρου για να μπορεί να πραγματοποιήσει περιστροφή ένα άτομο με αμαξίδιο. Όπου υπάρχουν καθιστικοί χώροι ξεκούρασης ή αναμονής για το κοινό, πρέπει να υπάρχουν ελεύθεροι χώροι στάθμευσης αμαξιδίου διαστάσεων 0,80 X 1,30 του μέτρου. Προβλέπονται επίσης ειδικές θέσεις με σκληρά καθίσματα βάθους 0,40 του μέτρου και ύψους 0,55-0,60 του μέτρου με στηρίγματα χεριών για τα άτομα με κινητικά προβλήματα.

Σε όλη την έκταση των κοινόχρηστων χώρων αποφεύγονται κατά το δυνατό οι υψομετρικές διαφορές. Όπου είναι αδύνατο να αποφευχθούν γίνεται κάλυψη με ράμπες μικρής κλίσης. Όλες οι διαφορές στάθμης του δαπέδου τονίζονται με έντονη χρωματική αντίθεση. Το δάπεδο πρέπει να είναι φτιαγμένο από αντιολισθητικό υλικό, να μην έχει προεξοχές ή βαθουλώματα και να είναι εύκολο στον καθαρισμό και τη συντήρηση.

Όπου προβλέπονται πάγκοι υποδοχής (reception) θα πρέπει για τουλάχιστον ένα μέτρο από τη συνολική κατασκευή τους να έχουν ύψος 0,80-1,00 μέτρο. Ομοίως κοινόχρηστα τηλέφωνα ή σταθμοί υπολογιστών θα πρέπει να βρίσκονται σε ύψος 0,90-1,20 μ. από το δάπεδο για να μπορούν να χρησιμοποιηθούν απ' όλους.

Οι χώροι του πωλητηρίου και του αναψυκτηρίου θα πρέπει κι αυτοί να πληρούν τις προϋποθέσεις ώστε να εξυπηρετούνται και τα ΑμεΑ. Θα πρέπει δηλαδή να υπάρχουν φαρδείς διάδρομοι, ειδικές θέσεις και τα τραπέζια να έχουν κατάλληλο ύψος (0,80 μ.) για να μπορούν άνετα να χρησιμοποιηθούν.

Τέλος, μία τουλάχιστον τουαλέτα για ΑμεΑ πρέπει να υπάρχει ανά όροφο και, φυσικά, θα πρέπει να τηρούνται όλες οι προδιαγραφές που ορίζονται γι' αυτήν. Να υπάρχει δηλαδή αρκετός χώρος ώστε να μπορεί να κινηθεί αμαξίδιο, η λεκάνη με τις απαραίτητες χειρολαβές και ο νυπτήρας να είναι τοποθετημένοι αρκετά χαμηλά (0,35-0,45 μ.) και να μπορεί να γίνει προσέγγιση της λεκάνης πλάγια και μετωπικά.

Σήμανση

Λέγοντας σήμανση εννοούμε όλα τα κείμενα, τις πληροφορίες και τα σύμβολα που καθοδηγούν την κίνηση και διευκολύνουν τον προσανατολισμό όλων των ατόμων στο δομημένο περιβάλλον²³. Συμπληρωματικά ορίζονται ως σήμανση και όλα τα άλλα μέσα που διευκολύνουν την ασφαλή διακίνηση και πληροφόρηση όπως φωτεινά και ηχητικά σήματα, ανάγλυφα, διαφοροποιήσεις χρωμάτων και υλικών, κ.ά.

Όλα τα κοινωφελή κτίρια οφείλουν να έχουν μελέτη σήμανσης²⁴. Σε στρατηγικά σημεία του χώρου πρέπει να υπάρχουν απλοποιημένα σχέδια κάτοψης ή και πρόπλασμα με επισημάνσεις των εισόδων και εξόδων, των θέσεων στάθμευσης, του γραφείου πληροφοριών, κλπ. Καλό είναι τα σχέδια αυτά να αναφέρουν τη θέση όπου βρίσκονται («Είστε εδώ»).

Τα κείμενα, τα σύμβολα και τα σχέδια πρέπει να είναι ευδιάκριτα και απλά, τοποθετημένα σε θέσεις ανάλογα με το μέγεθος και τη λειτουργία τους. Η μελέτη σήμανσης πρέπει να λαμβάνει υπ' όψιν της κυρίως τα εμποδιζόμενα άτομα. Ειδικότερα τα άτομα με κινητικές και αισθητηριακές αναπηρίες. Όπου υπάρχει σήμανση για ΑμεΑ απαιτητως τονίζεται με το Διεθνές Σήμα Πρόσβασης (ΔΣΠ). Το ΔΣΠ συνήθως είναι μαύρο σε άσπρο background ή άσπρο σε μπλε φόντο.

Η σήμανση ανάλογα με τη μορφή της διακρίνεται σε κατηγορίες:

- Πινακίδες
- Επιδαπέδια
- Φωτεινή-ηχητική
- Αστικού εξοπλισμού

²³ΥΠΕΧΩΔΕ

²⁴ΓΟΚ 85 Ν1577/85, άρθρο 2

Οι πινακίδες τοποθετούνται έτσι ώστε να μην εμποδίζουν την κυκλοφορία. Στις εισόδους εξυπηρέτησης τοποθετούνται δίπλα και όχι πάνω από την πόρτα (WC, πληροφορίες, κλπ). Το ίδιο ισχύει και για την αρίθμηση των αιθουσών. Η θέση τους είναι σε επαφή με τον τοίχο και σε ύψος 1,40-1,60 μ. από το πάτωμα. Όταν αναρτώνται από την οροφή θα πρέπει να έχουν ελάχιστη απόσταση από το δάπεδο 2,20 μ. Το ύψος των γραμμάτων να μην είναι μικρότερο από 15 χιλιοστά. Γενικότερα, όμως, το μέγεθος καθορίζεται από την απόσταση που απαιτείται για να είναι τα γράμματα ευανάγνωστα και κατανοητά. Πινακίδες που βρίσκονται σε ύψος 1,40-1,60 μ. πρέπει να έχουν ανάγλυφους χαρακτήρες από 1 έως 1,5 χιλιοστό και να συνοδεύονται από γραφή Braille.

Η επιδαπέδια σήμανση είναι απαραίτητη για την εξυπηρέτηση ατόμων με μειωμένη όραση. Επιτυγχάνεται με την έντονη χρωματική αλλαγή ή με την αλλαγή υφής του δαπέδου.

Η φωτεινή και ηχητική σήμανση είναι απαραίτητη στους ανελκυστήρες για να ειδοποιεί τα άτομα με προβλήματα όρασης και ακοής.

Τέλος, τα στοιχεία αστικού εξοπλισμού (καλαθάκια απορριμμάτων, καθίσματα, καρέκλες) θα πρέπει να έχουν τα ίδια χρώματα. Επίσης τα οικοδομικά στοιχεία του κτιρίου θα πρέπει να ακολουθούν συγκεκριμένο κώδικα: Ανοιχτόχρωμες αποχρώσεις στα ανοίγματα, σκουρόχρωμες αποχρώσεις στις κάσες και τα κουφώματα. Όπως γίνεται κατανοητό η σωστή σήμανση μέσα στο κτίριο εκτός από σημαντική για το σωστό προσανατολισμό είναι και πολύτιμη σε περιπτώσεις ανάγκης για τη γοργή και ασφαλή εκκένωση του χώρου.

Ασφάλεια

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η σωστή σήμανση βοηθά στην ασφαλή παραμονή και διακίνηση μέσα στο κτίριο του μουσείου. Με δεδομένο ότι τα ΑμεΑ έχουν ως μοναδικό τρόπο μετακίνησης και διαφυγής τους ανελκυστήρες, θα πρέπει ένας τουλάχιστον ανελκυστήρας να αποτελεί πυροδιαμέρισμα του κτιρίου με αυτόνομη παροχή ρεύματος. Γενικότερα, θα πρέπει να τηρούνται όλοι οι κανόνες πυροπροστασίας που θέτει ο ΓΟΚ και η Πυροσβεστική Υπηρεσία.

Αναφορικά με τους κοινόχρηστους χώρους, θα πρέπει να είναι ευθετισμένοι και καλά συντηρημένοι. Να μην υπάρχουν γυμνά καλώδια ή άλλα εμπόδια, να είναι σωστά μονωμένοι οι σωλήνες ύδρευσης και αποχέτευσης, να υπάρχουν κιγκλιδώματα σε τυχόν ακάλυπτους χώρους και γενικότερα να μην εκκυμονεί κινδύνους η περιδιάβαση στους χώρους του μουσείου.

Βασικά στοιχεία για την ασφάλεια των χρηστών εκτός από το κιγκλίδωμα σε σκάλες είναι και ο χειρολισθήρας και το περίζωμα. Οι χειρολισθήρες συνίσταται να βρίσκονται σε δύο ύψη, 0,90 και 0,70 μ. από την ακμή της βαθμίδας ώστε να διευκολύνονται και τα παιδιά αλλά και τα άτομα μικρού ύψους. Η επιφάνειά τους να είναι ευχάριστη στην αφή και λεία για να μην κινδυνεύουν από τραυματισμό οι αρθρώσεις των δακτύλων των χρηστών και η μορφή τους να είναι στρογγυλή με διάμετρο 4-5 εκατοστά.

Το περίζωμα (σοβατεπί), πρέπει να υπάρχει σε κάθε περίπτωση κλίμακας για να εμποδίζει τα βοηθήματα των εμποδιζόμενων ατόμων να πλησιάσουν τα κατακόρυφα σημεία της κλίμακας με κίνδυνο τραυματισμού ή και εκτροπής. Το ύψος του περιζώματος κυμαίνεται από 5 μέχρι 10 εκατοστά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : Πρόσβαση στην Έκθεση

Πρόσβαση στην Έκθεση του Μουσείου

Όπως έχει ήδη αναφερθεί τα μουσεία δεν είναι πια «ναοί του αντικειμένου»²⁵ που περιορίζονται σ' ένα κλειστό κοινό και συγκεντρώνουν εκθέματα με βάση μόνο αισθητικά κριτήρια. Από τη δεκαετία του 60 καθιερώθηκαν νέοι τρόποι οργάνωσης και έκθεσης των συλλογών, ενώ δόθηκε βάρος στην οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Ταυτόχρονα σε πολλές περιπτώσεις μουσεία τέθηκαν στις ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων για να αντιμετωπίσουν θέματα ανάπτυξης, διακρίσεων, αναλφαριθμητισμού, κλπ.²⁶(ο.π.)

Εξετάσαμε ως εδώ θέματα που αφορούν στην πρόσβαση στο κτίριο και τους βοηθητικούς χώρους του μουσείου. Η ουσία, όμως, της επίσκεψης είναι η πρόσβαση στον εκθεσιακό χώρο που αποτελεί το σημαντικότερο σημείο του μουσείου. Είναι, λοιπόν, απαραίτητο να επιτυγχάνεται η ανεμπόδιστη πρόσβαση όλων των επισκεπτών σ' αυτόν. Τα περισσότερα από τα στοιχεία που έχουν αναφερθεί έως τώρα για την είσοδο στους υπόλοιπους χώρους του μουσείου ισχύουν και για τον εκθεσιακό χώρο.

²⁵Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ., Τουνταςάκη Ε. (1997, 12)

²⁶Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ., Τουνταςάκη Ε. (1997, 12)

Χάρτες- Μακέτες-Κείμενα

Ανάγλυφοι χάρτες και μακέτες δίνουν τη δυνατότητα σε άτομα με προβλήματα όρασης να μελετήσουν καλά τον χώρο της έκθεσης και να σχεδιάσουν δικές τους εναλλακτικές διαδρομές. Επίσης, όλες οι πληροφορίες που είναι και σε γραφή Braille πρέπει να βρίσκονται στο κατάλληλο ύψος και σε τέτοια γωνία που να εγγίζονται εύκολα με το χέρι. Σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι καλό να ζητείται η γνώμη των άμεσα ενδιαφερόμενων, στην προκειμένη περίπτωση των χρηστών με προβλήματα όρασης. Έχει αποδειχτεί ότι οι φορείς τέτοιων ειδικών ομάδων κοινού συνεργάζονται πρόθυμα και δίνουν έξυπνες λύσεις στους επιμελητές εκθέσεων και τους διακοσμητές. Όλα τα ανάγλυφα στοιχεία πρέπει να είναι από ανθεκτικό υλικό ώστε να αντέχουν τα αγγίγματα αλλά και θερμοκρασίες που ποικίλουν σε μεγάλο βαθμό.

Κείμενα και πληροφορίες πρέπει να γράφονται σε αρκετά μεγάλο μέγεθος και να είναι ευδιάκριτα από το φόντο τους. Έχει αποδειχτεί ότι το κόκκινο χρώμα είναι λιγότερο ευανάγνωστο από το μαύρο ή το μπλε²⁷. Πρέπει να αποφεύγονται γυαλιστερές επιφάνειες που αντανακλούν το φως. Επιπλέον, τα κείμενα θα πρέπει να είναι γραμμένα σε απλή γλώσσα. Να είναι δηλαδή κατανοητά κι από ανθρώπους που δεν έχουν συνηθίσει να λαμβάνουν πληροφορίες διαβάζοντας ή ακόμη κι από ανθρώπους που αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες. «Μπορείς να γράψεις ένα απλό κείμενο και ο λόγος σου να είναι όσο επιστημονικός πρέπει»²⁸.

Εκτός όμως από τα στοιχεία αυτά πρέπει να ληφθούν υπόψη στο σχεδιασμό

²⁷Μουσείο Λοουχουσάρι, Φινλανδία, στο *Open doors-How to make cultural venues and exhibitions accessible*, 2004, EU Culture 2000, ντοκυμαντέρ του προγράμματος ACCU (Access to Cultural Heritage:Policies of Presentation and Use). Στο πρόγραμμα που αφορά βελτιώσεις στην πρόσβαση των μουσείων συμμετείχαν πέντε ευρωπαϊκά μουσεία από Φινλανδία, Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Νορβηγία και Ελλάδα(από τη χώρα μας το «Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας)

²⁸Σταματέλου Α. στο *Open doors*, (2004)

και την παρουσίαση των εκθεμάτων οι τέσσερις τύποι προσανατολισμού μέσα στην έκθεση: γεωγραφικός, διανοητικός, εννοιολογικός και ψυχολογικός²⁹. Γεωγραφικός προσανατολισμός σημαίνει να γνωρίζει ο επισκέπτης πού βρίσκεται και προς τα πού μπορεί να κατευθυνθεί. Αυτό επιτυγχάνεται με σωστή σήμανση και χρήση χρωματικών αντιθέσεων που υποδηλώνουν τα ανοίγματα. Διανοητικός προσανατολισμός είναι η πορεία του επισκέπτη από το γνωστό στο άγνωστο, ώστε να γίνονται αντιληπτά νέα νοήματα. Σ' αυτό τον τομέα παίζει μεγάλο ρόλο η σωστή διάρθρωση των επιμέρους ενοτήτων μιας έκθεσης και η χρήση επεξηγηματικών πινακίδων και προβολών. Εννοιολογικός προσανατολισμός σημαίνει να γίνεται εύκολα αντιληπτή η οργάνωση του υλικού και η ερμηνευτική προσέγγιση. Σ' αυτή την περίπτωση χρειάζεται να γίνει σαφής διαχωρισμός των ενοτήτων της έκθεσης, μέσω χρωματικών αντιθέσεων ή αρίθμησης. Επίσης μπορεί να υπάρχει έντυπο υλικό που εξηγεί τη δομή της έκθεσης. Ο ψυχολογικός προσανατολισμός, τέλος, αφορά την κατάλληλη ψυχολογική προετοιμασία του επισκέπτη για το τι πρόκειται να δει. Αυτό επιτυγχάνεται με την κατάλληλη προώθηση της έκθεσης (διαφήμιση, ανακοινώσεις, προγράμματα σε σχολεία, κλπ).

²⁹Γκαζή Α., σημειώσεις μεταπτυχιακού μαθήματος εισαγωγή στη μουσειολογία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Πολιτιστική Διαχείριση 2006-7

Οπτικά - Ακουστικά Μέσα και Εμπειρία Μέσω των Αισθήσεων

Η σύγχρονη τεχνολογία παρέχει όλο και πιο προηγμένα μέσα για την παροχή πληροφοριών μέσω τεχνικών λύσεων. Σε πολλά μουσεία προσφέρονται υψηλές υπηρεσίες υπολογιστών που παρέχουν πλήθος πληροφοριών αλλά και ευκαιρίες διαδραστικής μάθησης.

Οι τεχνικές βελτιώσεις προσφέρουν πολλές υπηρεσίες παροχής πληροφοριών με μορφή που ταιριάζει στις ανάγκες ενός ποικίλου κοινού διαφορετικών αναγκών. Για παράδειγμα οι ηχογραφημένες ξεναγήσεις που παρέχονται σε μορφή φορητού εξοπλισμού ή με ακουστικά είναι πολύ σημαντικές για ανθρώπους με προβλήματα στην όραση. «Η ακουστική περιγραφή μπορεί να ανοίξει τις πόλες προς έναν εντελώς διαφορετικό κόσμο οπτικών αντικειμένων και μου αρέσει να ακούω για οπτικά αντικείμενα. Εμπλουτίζει ιδιαίτερα τον κόσμο μου και εγώ είμαι άτομο που λειτουργεί οπτικά, σκέφτεται οπτικά παρότι δεν έχω δει ποτέ. Αυτή μπορεί να είναι μια περιπέτεια χωρίς τέλος»³⁰.

Η προσβασιμότητα σε οπτικοακουστικές παραστάσεις ή εγκαταστάσεις μπορεί να επιτευχθεί με τη χρήση υπότιτλων για τα άτομα με προβλήματα ακοής. Γενικότερα μπορούμε να πούμε ότι τρόπος λήψης πληροφοριών του κάθε ανθρώπου είναι προσωπικός. Γι' αυτό και η πρόσβαση στην πληροφορία βελτιώνεται όταν αυτή προσφέρεται σε διάφορες εναλλακτικές μορφές: οπτικά, ακουστικά, απτικά. Αυτό ισχύει και για επισκέπτες χωρίς αναπηρία. Η μελέτη ενός αντικειμένου, ενός εκθέματος μέσω διαφορετικών αισθήσεων είναι ωφέλιμη και εποικοδομητική γιατί βοηθά τους χρήστες να αποκτήσουν μια ολοκληρωμένη αλλά και διαφορετική εικόνα του. Για παράδειγμα το Φινλανδικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Κιάσμα, χρησιμοποιεί μια «αισθητηριακή» τσάντα για να τονώσει τις εμπειρίες και να διευκολύνει τη

³⁰Hanninen R. στο open doors

μάθηση: Οι επισκέπτες παίρνουν μια τσάντα με υλικά που αφορά την έκθεση και τα οποία μπορούν να αγγίξουν και να μελετήσουν παράλληλα με τα έργα³¹. Ιδιαίτερα ικανοποιημένοι απ' αυτή την εμπειρία ήταν επισκέπτες με προβλήματα όρασης αλλά και οικογένειες με μικρά παιδιά.

³¹Open doors, (2004)

Εκθέματα-Αντικείμενα

Για το περιεχόμενο της έκθεσης είναι σημαντικό να προσφέρεται ένα προγραμματισμένο δρομολόγιο για «ταξίδι» μέσα στο χώρο. Πρέπει να έχουμε στο μυαλό ότι άνθρωποι με αναπηρίες, ειδικότερα άνθρωποι που αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες ή έχουν νοητική αναπηρία, μαθαίνουν ευκολότερα και γρηγορότερα μέσα από μια απλή παρουσίαση. Μια παρουσίαση με φανερό σενάριο, με επαναλαμβανόμενα αντικείμενα, με ύπαρξη ορόσημων, με συνδετικούς κρίκους. Ένα τυπωμένο πρόγραμμα, ή ένα οπτικοακουστικό περίπτερο, μπορεί να δημιουργήσει ένα «μονοπάτι» που καθοδηγεί στην πορεία. Πολύ σημαντική είναι επίσης η χρήση επεξηγηματικών πινακίδων και φωτογραφιών.

Η παρουσίαση πληροφοριών οφείλει να απευθύνεται σε όλες τις αισθήσεις. Για παράδειγμα, οι κωφοί χρειάζονται τις ακουστικές πληροφορίες τυπωμένες. Οι τυφλοί και όσοι έχουν προβλήματα όρασης χρειάζονται τις τυπωμένες πληροφορίες με ακουστικό τρόπο και επιπλέον δυνατότητες ψηλάφησης. Άνθρωποι με νοητική στέρηση ή μαθησιακές δυσκολίες μπορεί να χρειάζονται ένα συνδυασμό τρόπων μετάδοσης πληροφοριών.

Σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις είναι καλό να ζητείται η γνώμη των ίδιων των χρηστών. Να γίνεται, επομένως, χρήση της «φωνής» των ανθρώπων με αναπηρία.

Πρακτικά τώρα, θα πρέπει μικρά αντικείμενα να τοποθετούνται σε ύψος 1,15 μ. Για έναν ενήλικα που χρησιμοποιεί αμαξίδιο το ύψος του ματιού του φτάνει σε 1,10-1,30 μ. πάνω από το δάπεδο. Για εκθέματα που βρίσκονται σε τραπέζια ή φωτεινές τράπεζες, το ύψος θα πρέπει να είναι 0,90 μ. Το ίδιο ύψος θα πρέπει να προβλέπεται και για τυχόν κάγκελα ή κιγκλιδώματα. Το υπόβαθρο (φόντο ή background) των αντικειμένων θα πρέπει να είναι απλό

και ξεκάθαρο. Η δε χρωματική αντίθεση (contrast) μεταξύ αντικειμένων και φόντου θα πρέπει να είναι υψηλή³² περίπου στο 70%.

Τα μικρά αντικείμενα τοποθετούνται πάντα μπροστά. Αποφεύγουμε σκιές που πέφτουν απευθείας στα αντικείμενα-εκθέματα. Αν δεν απαγορεύεται, για λόγους συντήρησης των εκθεμάτων, χρησιμοποιούμε λάμπα 100 Watt για καθένα αντικείμενο. Εναλλακτικά, αν δεν μπορούμε να έχουμε τόσο φως, τοποθετούμε το έκθεμα έτσι ώστε να μπορεί να προσεγγιστεί ή φωτίζουμε ομοιόμορφα την έκθεση. Ακόμη μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε υψηλότερη αντίθεση (contrast) ή εκθέτουμε το αντικείμενο με το φως που επιτρέπεται συνοδευόμενο από μια λεπτομερέστερη και μεγαλύτερη φωτογραφία σε κάποια πιο φωτεινή τοποθεσία.

Όσον αφορά τις απτικές και ακουστικές προσεγγίσεις στα εκθέματα, σκεφτόμαστε ως εξής:

- Διαλέγουμε αντιπροσωπευτικά εκθέματα για ψηλάφηση
- Περιλαμβάνουμε τα αντικείμενα προς ψηλάφηση στην υπόλοιπη έκθεση³³
- Παρέχουμε ακουστική ξενάγηση για όσα αντικείμενα απαγορεύεται να αγγιχτούν.

³²Smithsonian Accessibility Program. Η American with disabilities Act Standards for Accessible Design προτείνει την εξής φόρμουλα: $\text{contrast} = [(B1-B2)/B1] \times 100$. Όπου B1=μονάδα ανακλώμενου φωτός της φωτεινής περιοχής, B2=μονάδα ανακλώμενου φωτός της σκοτεινής περιοχής. Σημειώνεται ότι το B1 δεν είναι ποτέ 100 και το B2 είναι πάντα μεγαλύτερο από 0

³³Για να μην αισθάνονται αποκομμένοι από τους υπόλοιπους οι επισκέπτες με περιορισμένη όραση

Το θέμα της Έκθεσης

Η πρόσβαση στο χώρο της έκθεσης είναι πολύ σημαντική. Όμως για να παρακινηθούν ομάδες πληθυσμού να επισκεφτούν μια έκθεση θα πρέπει να τους ενδιαφέρει και το θέμα που παρουσιάζεται.

«Μια έκθεση έχει ενδιαφέρον μόνο αν οι χρήστες της ταυτίζονται με τα εκθέματα και τον τρόπο παρουσίασής τους»³⁴. Ο τομέας του πολιτισμού, τείνει να εκφράζει τις απόψεις και τις αντιλήψεις της κυρίαρχης κουλτούρας (mainstream culture). Γι' αυτό απαιτείται να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις ανάγκες που εκφράζουν διάφορες πολιτιστικές ομάδες, κοινότητες και υποκουλτούρες. Οι κοινωνικές δομές επηρεάζουν ευθέως και άμεσα τις πολιτιστικές αντιλήψεις. Το ανοικτό πνεύμα προς τις διάφορες εμπειρίες και απόψεις περί της ζωής επηρεάζει σημαντικά την πολιτιστική και κοινωνική πρόσβαση. Για παράδειγμα, το μουσείο του Surrey στη Μεγάλη Βρετανία ανέθεσε σ' έναν ανεξάρτητο δημοσιογράφο να ανακαλύψει «Ποιος λείπει από το μουσείο; Ποιανού η ιστορία δεν απεικονίζεται;»³⁵. (Jake Bowers, open doors) «10.000 νομάδες και τσιγγάνοι στην ευρύτερη περιοχή του Surrey απουσιάζουν εντελώς» λέει ο Jake Bowers, ρομ δημοσιογράφος που ανέλαβε την έρευνα του μουσείου. Και συνεχίζει: «Αν πήγαινες στο τοπικό μουσείο δε θα έβρισκες τίποτα για μας. Αν εξαφανιζόμασταν αύριο θα δυσκολευόταν να πιστέψει κανείς ότι υπήρξαμε ποτέ...Είμαι ρομ δημοσιογράφος και ξέρω ότι είμαστε πολλές γενιές εδώ. Ως δημοσιογράφος θέλω να μάθω γιατί έχουμε παραμεληθεί. Ήρθε η ώρα για τα μουσεία, τα αρχεία και τις βιβλιοθήκες να εξερευνήσουν ένα πολιτισμό που κρυβόταν μέσα τους και αποτελούσε κομμάτι της βρετανική κοινωνίας για περισσότερα από 500 χρόνια».

Πολλές φορές τα μουσεία αναπαριστούν σπίτια, οικογένειες, καθημερινές εικόνες από διάφορες ιστορικές περιόδους. Οφείλουμε να αναρωτηθούμε

³⁴Bowers J. στο Open doors, (2004)

³⁵Bowers J. στο Open doors, (2004)

πόσες εθνικές ή σεξουαλικές μειονότητες, πόσα άτομα με αναπηρίες, πόσες ετερόκλητες θρησκευτικές ομάδες περιλαμβάνονται σ' αυτές τις αναπαραστάσεις;

Για παράδειγμα το Κεντρικό μουσείο Εργασίας στη Φινλανδία παρουσίασε την ιστορία των σεξουαλικών μειονοτήτων της χώρας για να τονίσει μια παραγνωρισμένη κοινωνική διάσταση. Η έκθεση έλαβε μεγάλη δημοσιότητα και έτυχε ευρείας αποδοχής καθώς ήταν η πρώτη έκθεση στη Φινλανδία με αυτό το θέμα και μάλιστα σ' ένα μουσείο κοινωνικής ιστορίας. «Ένα μουσείο είναι δημιουργός αξιών. Τα εκθέματά του χαρακτηρίζονται αμέσως ως σπουδαία και αξιομνημόνευτα. Οργανώνοντας λοιπόν μια έκθεση με τέτοιο θέμα μεταφέραμε το μήνυμα ότι οι μειονότητες αυτές είναι σημαντικές και ότι έχουν τη δική τους ιστορία... Τα αντικείμενα που μεταφέρονται σε ένα μουσείο διατηρούνται για πάντα. Αυτό καθιστά πολύ σημαντικό το τι θα περιληφθεί στο μεγάλο ιστορικό παρελθόν που αφηγούνται τα μουσεία»³⁶.

Η κοινωνική πρόσβαση μπορεί να βελτιωθεί με διάφορα έργα μέσω των οποίων τα μουσεία «ανοίγουν» σε διάφορες ομάδες. Αν το κοινό έχει την ευκαιρία να ανακαλύψει μια προσωπική και ουσιώδη σύνδεση μ' ένα χώρο που αγνοούσε ή δεν τον ένοιαζε ως τώρα, είναι πιο εύκολο να ενημερωθεί γι' αυτό και να εκτιμήσει το περιεχόμενό του. Ο σημαντικότερος λόγος απουσίας ορισμένων ομάδων επισκεπτών είναι η αντίληψη ότι «αυτά τα πράγματα δεν είναι για μας», γιατί απουσιάζουμε απ' αυτά δε συμμετέχουμε³⁷.

Πολλοί καλλιτέχνες με αναπηρία διακρίθηκαν στους τομείς τους. Μια ιδέα για μια ελκυστική πρόταση για ΑμεΑ θα ήταν η αφιέρωση της έκθεσης σε κάποιον σημαντικό καλλιτέχνη με αναπηρία. Βέβαια, αυτό δε σημαίνει ότι μόνο τέτοιες εκθέσεις θα ήταν ενδιαφέρουσες για ειδικές ομάδες επισκεπτών.

³⁶Kallio K. στο Open doors, (2004)

³⁷Bowers J. στο Open doors, (2004)

«Κουράζομαι καμιά φορά να εκπροσωπώ άτομα με προβλήματα όρασης...Δεν παύω να είμαι τυφλή, αλλά οφείλω επίσης να λέω στην κοινωνία ότι αυτή δεν είναι η μοναδική πλευρά μου και δεν είναι αυτό το μοναδικό πεδίο εφαρμογής των γνώσεων μου»³⁸.

Πολλές φορές, βέβαια, αρκεί μια διαφορετική προσέγγιση για να δει κανείς μια έκθεση με διαφορετικό τρόπο. Χιούμορ, πρωτοτυπία και κυρίως μια φρέσκια ματιά σε ένα ήδη υπάρχον θέμα μπορεί να προσελκύσει το ενδιαφέρον των επισκεπτών.

³⁸Hanninen R. στο open doors, (2004)

Εκπαιδευτικά Προγράμματα

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα, όπως έχει ήδη αναφερθεί, αποτέλεσαν ένα σημαντικό βήμα στην εξωστρέφεια των μουσείων, της επικοινωνίας τους με το κοινό. Παράλληλα με τις νέες αντιλήψεις στην οργάνωση της έκθεσης, διαφάνηκε και ο παιδαγωγικός χαρακτήρας των μουσείων, δόθηκε βάρος στην οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων έτσι, ώστε οι επισκέπτες κάθε ηλικίας να έρχονται σε επαφή με τα ίδια τα αντικείμενα, να διδάσκονται αλλά και να ψυχαγωγούνται μέσα από αυτά.

Τέσσερις είναι οι κύριοι άξονες με βάση τους οποίους πρέπει να γίνεται η προσαρμογή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για νεαρά άτομα και παιδιά με αναπηρία:

- Οι περιορισμένες κοινωνικές εμπειρίες των παιδιών με αναπηρία και το χαμηλότερο από το σύνηθες μορφωτικό τους επίπεδο
- Η ανασφάλειά τους και η έλλειψη εμπιστοσύνης μπροστά σε νέες εμπειρίες και περιβάλλοντα
- Η ανάγκη για προσωπική σχέση με τον ενήλικα που τα καθοδηγεί
- Η αναγκαία μεταγραφή των πληροφοριών που συνήθως μεταδίδονται μέσω της όρασης ή της ακοής καθώς και η απλούστευση των νοημάτων και των γνώσεων που παρέχει το γενικό πρόγραμμα³⁹

Προσοχή χρειάζεται στη συμπεριφορά έτσι ώστε να κερδηθεί το κοινό των ΑμεΑ και να μη νιώθει ανασφάλεια και δυσπιστία. Η ανάπτυξη των θεμάτων πρέπει να ακολουθεί κυκλική πορεία: κεντρική ιδέα, ανάλυση, επανάληψη-ανακεφαλαίωση.

³⁹Χρυσουλάκη Σ. στο Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ., Τουνταςάκη Ε. (1997, 55)

Πολλές φορές οι ιδιαιτερότητες των παιδιών βοηθούν να εξηγηθεί πιο σωστά μια θεματική ενότητα. Για παράδειγμα, τα κωφά παιδιά για τα οποία τα γράμματα είναι άφωνα σύμβολα, κατανοούν καλύτερα τις έννοιες των εικονογραμμάτων. Αντίστοιχα, τα τυφλά παιδιά, που είναι εξοικειωμένα με το διπλό σύστημα καταγραφής της νεοελληνικής σε αλφάβητο και σύστημα Braille, μπορούν να αντιληφθούν πως η Ελληνική γλώσσα καταγράφηκε πρώτα στη Γραμμική Β' και στη συνέχεια με το φοινικικό αλφάβητο⁴⁰.

⁴⁰Χρυσουλάκη Σ. (1997, 55)

Εκπαίδευση του Προσωπικού

Η συμπεριφορά του προσωπικού είναι πολύ σημαντική. Γι' αυτό χρειάζεται κατάλληλη εκπαίδευση. Δεν πρέπει οι τρόποι του να αγγίζουν τα άκρα. Δηλαδή, να μην είναι απαξιωτικοί αλλά ούτε και υπερβολικά φορτικοί. Πολλές φορές η άγνοια ή η αμηχανία οδηγούν σε δύσκολες καταστάσεις.

Το προσωπικό του μουσείου, λοιπόν, θα πρέπει να είναι κατάλληλα εκπαιδευμένο, ώστε να μπορεί να εξυπηρετήσει όλες τις διαφορετικές ομάδες επισκεπτών. Κάποια από τα μέλη του θα πρέπει να είναι έτοιμα να επικοινωνήσουν είτε στη νοηματική γλώσσα, είτε να διαβάσουν κείμενα και ζωγραφιές από ανθρώπους κωφούς ή με σοβαρά προβλήματα ακοής. Επίσης θα πρέπει να μιλούν αργά και καθαρά γιατί υπάρχουν κωφοί που μπορούν να διαβάσουν τα χείλη.

Στους τυφλούς επισκέπτες μιλά κανείς καθαρά και δυνατά, χωρίς να φωνάζει. Έχει επίσης υπόψη του ότι ειδοποιεί κάθε φορά που πρέπει να απομακρυνθεί από το τυφλό άτομο. Δεν υπάρχουν φραστικά-ταμπού, όπως η μη χρήση των ρημάτων βλέπω ή κοιτώ. Για τους τυφλούς, η τυφλότητα δεν είναι ύβρις και το ρήμα βλέπω σημαίνει αντιλαμβάνομαι ποικιλοτρόπως⁴¹.

Στα άτομα με κινητικά προβλήματα παρέχονται όλες οι πληροφορίες και οι εξυπηρετήσεις, χωρίς να έρχονται σε δύσκολη θέση. Για παράδειγμα, δεν είναι δείγμα καλής συμπεριφοράς η «προθυμία» να βοηθήσουμε όταν δεν είναι ανάγκη. Στα άτομα με νοητική στέρηση χρησιμοποιείται απλή, αλλά όχι απλοϊκή γλώσσα που να τα υποτιμά. Τέλος σε άτομα με μαθησιακές δυσκολίες είναι σημαντικό να επικοινωνεί κανείς με υπομονή.

⁴¹Χρυσουλάκη Σ. (1997, 56)

Το προσωπικό του μουσείου είναι καλό να παρακολουθεί εξειδικευμένα σεμινάρια ή και να μπαίνει στη θέση των ΑμεΑ σε ανάλογες περιπτώσεις. Πολύ ενδιαφέρον έχει η ξενάγηση στο Μουσείο Αφής του Φάρου Τυφλών όπου ο επισκέπτης μπαίνει στη θέση του τυφλού(Αναφέρεται στο ειδικό κεφάλαιο για το Μουσείο Αφής).

Προγράμματα προσέγγισης (Outreach) - Όταν το μουσείο «επισκέπτεται» το κοινό

Με τον όρο προγράμματα προσέγγισης (outreach) εννοούμε την προσφορά μουσειακών υπηρεσιών στο κοινό, όχι στο κτίριο του μουσείου αλλά σε άλλο χώρο δημόσιο ή μη, όπου έχουν πρόσβαση οι επισκέπτες. Σ' ένα σχολείο, σ' ένα νοσοκομείο ή σε χώρο εργασίας.

Η προσέγγιση αυτή μπορεί να γίνει με τρεις διαφορετικούς τρόπους:

- Βασισμένη στα αντικείμενα. Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει κινητές εκθέσεις. Εστιάζει, δηλαδή, στη μεταφορά εκθεμάτων εκτός του χώρου της συλλογής.
- Βασισμένη στις δραστηριότητες. Αφορά κυρίως την πραγματοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων εκτός μουσείου.
- Βασισμένη στην πληροφόρηση. Έχει να κάνει με καμπάνιες πληροφόρησης για το μουσείο και μπορεί να γίνει σε κοινωνικούς χώρους ή και διαδικτυακά.

Η διαδικασία αυτή, η προσέγγιση δηλαδή του πιθανού κοινού που είτε δεν έχει χρόνο, πληροφόρηση, διάθεση είτε δυσκολεύεται να προσεγγίσει μουσειακούς χώρους λόγω φυσικών εμποδίων και περιορισμών έχει μια σειρά θετικών επιπτώσεων και για τα μουσεία και για το εν δυνάμει κοινό τους.

Μέσω τέτοιων προγραμμάτων το μουσείο πλησιάζει καινούριες κατηγορίες κοινού. Τα project από το διαδίκτυο, για παράδειγμα μπορούν να προσελκύσουν μαθητές ή ανθρώπους με κινητικές δυσκολίες. Κάνει πιο προσβάσιμες τις συλλογές σε μεγαλύτερη ποικιλία επισκεπτών. Εκμεταλλεύεται ακόμη και τις περιόδους που το μουσείο είναι κλειστό λόγω εργασιών ή ανακαινίσεων. Δυναμώνει τις σχέσεις συλλογών-μουσείων και τοπικών κοινοτήτων. «Ανοίγει» το μουσείο στην κοινωνία, αυξάνοντας τον αριθμό των επισκεπτών του.

Ένα ενδιαφέρον παράδειγμα ήταν οι «Αισθήσεις», η έκθεση καλλιτεχνημάτων που διοργανώθηκε στο Μουσείο του Κάστρου στο Norwich της Αγγλίας. Μετά από παραμονή κάποιων μηνών στο μουσείο η έκθεση μετακινήθηκε σε διάφορα σημεία της περιοχής⁴². Η έκθεση απευθυνόταν κυρίως σε άτομα με αναπηρίες, αλλά συμμετείχαν και πολλοί άλλοι επισκέπτες. Το πιο ενδιαφέρον σημείο ήταν το εργαστήριο που ακολουθούσε την έκθεση, κατά τη διάρκεια του οποίου το κοινό έγραφε, ζωγράφιζε ή παρουσίαζε μικρές παραστάσεις εμπνευσμένες από την έκθεση.

Μία άλλη χαρακτηριστική κινητή έκθεση πραγματοποιήθηκε στο Nottingham στα πλαίσια της πολιτικής προγραμμάτων προσέγγισης του τοπικού μουσείου. Το project απευθυνόταν σε ασθενείς με νοητική στέρωση και πραγματοποιήθηκε μέσα στο νοσοκομείο. Είχε διττό αποτέλεσμα: Οι ασθενείς κατανόησαν τις μουσειακές πρακτικές και, ταυτόχρονα, το προσωπικό του μουσείου είδε μια νέα προοπτική του ρόλου του⁴³.

«Φτιάχνοντας Πρόσωπο» (Making Face), λεγόταν η περιοδεύουσα εκπαιδευτική έκθεση που ενθάρρυνε τους επισκέπτες να εξερευνήσουν την κατασκευή πορτρέτου βάζοντάς τους στη θέση του δημιουργού αλλά και του μοντέλου⁴⁴. Σκοπός ήταν να δει το κοινό με άλλη ματιά τη δημιουργία πορτρέτων, να δώσει απαντήσεις γιατί γίνονται πορτρέτα, να μελετηθεί η σχέση του καλλιτέχνη και του «καθήμενου». Ένα σημαντικό στοιχείο ήταν ότι οι συμμετέχοντες (ανάμεσά τους και τυφλοί) είχαν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν την αφή για να «νιώσουν» το πορτρέτο.

Παρόμοια πειράματα με κινητές εκθέσεις, ακόμη και σε λεωφορεία, έχουν γίνει σε ολόκληρη την επικράτεια της Μεγάλης Βρετανίας, φέρνοντας σε επαφή με τα μουσεία ένα μεγάλο αριθμό ετερόκλητων ανθρώπων που είτε

⁴²Museum practice, 11, (1999, 89) Από τον Ιούλιο του 1997 ως το Μάρτιο του 1999

⁴³Museum practice, 3, (1996, 42)

⁴⁴Hamshire Museum, Museum practice, 3, (1996, 13)

λόγω προκαταλήψεων, είτε λόγω αδυναμίας δεν είχε πρότερη πρόσβαση σε μουσειακούς χώρους⁴⁵. (π.χ. Kirkcaldy Museum, Edimburg, 1995, museum and art coach MAC)

Μια ανάλογη προσπάθεια έγινε στην Ελλάδα με δέκα πιλοτικά εκπαιδευτικά προγράμματα του Ελληνικού Παιδικού Μουσείου, στην πτέρυγα εντατικής θεραπείας νεοπλασματικών παθήσεων του Νοσοκομείου Παιδών «Αγία Σοφία». Τα προγράμματα πραγματοποιήθηκαν μετά από πρόσκληση του Συλλόγου ΠΙΣΤΗ (Σύλλογος Γονέων Παιδιών με νεοπλασματικές παθήσεις). Τα παιδιά λόγω της κατάστασής τους δεν μπορούν να βγουν από το νοσοκομείο με αποτέλεσμα η επαφή τους με τον έξω κόσμο να περιορίζεται στα επισκεπτήρια των συγγενών. Στόχος ήταν να δημιουργηθεί ένα ψυχαγωγικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα σε εβδομαδιαία βάση που να αποτελεί αφορμή για χαλάρωση και συνάντηση όλων των οικογενειών με τα παιδιά τους σε ένα περιβάλλον όχι φορτισμένο συγκινησιακά. Το πρόγραμμα ονομάστηκε «φουσαλίδες» και σε αυτό χρησιμοποιήθηκαν αντικείμενα καθημερινής νοσοκομειακής χρήσης. Αποτέλεσμα ήταν τα παιδιά να διασκεδάσουν αλλά και να ξεπεράσουν το φόβο τους για μια σειρά από αντικείμενα (σύριγγες, ορούς, κλπ) που χρησιμοποιούσαν καθημερινά. Επιπλέον, ενισχύθηκε η κοινωνικότητα των παιδιών και των συγγενών τους⁴⁶. Μια άλλη πρωτοβουλία του Ελληνικού Παιδικού Μουσείου, ήταν η ιδέα του μουσειολεωφορείου, που, όπως αναφέρθηκε, έχει εφαρμοστεί και σε άλλες χώρες. Το πρόγραμμα με το γενικό τίτλο «Αντι-γράφοντας την πόλη μου» λειτούργησε σαν ένα ανοικτό μουσείο με έκθεμα κάθε φορά τους συμμετέχοντες, παιδιά ή μεγάλους. Οι επισκέπτες αποτύπωναν με διάφορους τρόπους τις σκέψεις τους για την πόλη τους, κρατώντας και ένα αντίγραφο με τη βοήθεια φωτοτυπικού μηχανήματος. Το λεωφορείο ταξίδεψε σε πολλές

⁴⁵Kirkcaldy Myseum, Edinburg, Museum practice, 3, (1996, 66)

⁴⁶Καλεσοπούλου Δ. (1999, 71)

ελληνικές πόλεις και κατόρθωσε να προσελκύσει παιδιά από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες⁴⁷.

⁴⁷Καλεσοπούλου Δ. (1999, 73)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : Παραδείγματα Μουσείων

«Μια απτική διαδρομή», Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας

Η απτική διαδρομή στη μόνιμη συλλογή του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου της Αθήνας απευθύνεται σε μεμονωμένους τυφλούς ή σε επισκέπτες με προβλήματα όρασης. Αποτελείται από 15 σημεία διαλεγμένα έτσι ώστε να δίνουν στον επισκέπτη μια πλήρη εικόνα της έκθεσης. Τα εκθέματα που προσφέρονται προς ψηλάφηση είναι μαρμάρινα αντικείμενα που επιλέχτηκαν σε συνεργασία με τους υπεύθυνους του Φάρου Τυφλών Ελλάδας. Είναι δε ανθεκτικά, αλλά και δουλεμένα με λεπτομέρεια ώστε να δίνουν όσο δυνατό περισσότερες πληροφορίες σ' αυτούς που τα αγγίζουν.

«Υπάρχει μεγάλη ανταπόκριση» μας λέει ο Νικόλαος Κωνστάντιος, από το γραφείο Επικοινωνίας του Μουσείου. «Ήδη υπάρχει η σκέψη η διαδρομή να επεκταθεί και στο δεύτερο μέρος του μουσείου». Τα αντικείμενα προ ψηλάφηση φέρουν το ειδικό διεθνές σήμα ψηλάφησης⁴⁸ και συνοδεύονται από επεξηγήσεις σε λεζάντες με κείμενο σε γραφή braille. Ταυτόχρονα, υπάρχει ακουστική ξενάγηση που καλύπτει όλη τη διαδρομή και παρέχεται δωρεάν στο χρήστη μαζί με έναν πλήρη κατάλογο σε γραφή braille.

«Απευθυνόμαστε κυρίως σε μεμονωμένους επισκέπτες και τους συνοδούς τους, που έχουν το χρόνο και τη διάθεση για μια επίσκεψη», συμπληρώνει ο κ. Κωνστάντιος. «Άλλωστε», συνεχίζει «είναι η μοναδική απτική διαδρομή στην Αθήνα που πραγματοποιείται σε μόνιμη συλλογή μουσείου κι όχι σε κάποιον ειδικό χώρο με αντίγραφα έργων». Για όσους δεν έχουν συνοδό υπάρχουν υπάλληλοι του μουσείου που μπορούν να κάνουν αυτή τη δουλειά. Η ακουστική ξενάγηση προς το παρόν δεν προσφέρεται σε άλλες γλώσσες.

⁴⁸Ένα ανθρώπακι με μπαστούνι (Βλέπε φωτογραφίες)

Υπάρχει αντίστοιχη μέριμνα για βελτιώσεις που θα επιτρέπουν και σε άλλες κατηγορίες ανθρώπων με αναπηρία την επίσκεψη στην έκθεση. Στις νέες αίθουσες του μουσείου που είναι πλήρως προσβάσιμες θα γίνουν επεμβάσεις υπέρ των κινητικά εμποδιζόμενων ατόμων, ενώ θα γίνει και αλλαγή της σήμανσης. Σχετικά με τους κωφούς υπάρχει ήδη μέλος του προσωπικού που γνωρίζει τη νοηματική γλώσσα και μπορεί να επικοινωνήσει με άτομα με προβλήματα ακοής.

«Το μάτι ακούει», Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας

«Το μάτι ακούει» λέγεται το εξειδικευμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου της Αθήνας που απευθύνεται σε κωφούς μαθητές όλων των βαθμίδων. «Προσπαθούμε να βοηθήσουμε τους κωφούς να χρησιμοποιούν τις δυνατότητές τους, να νιώθουν ενεργοί πολίτες και να μη στερούνται των γνώσεων που θα τους χαρίσει η προσέγγιση με το αρχαίο πνεύμα»⁴⁹, αναφέρει η υπεύθυνη του προγράμματος, κωφή και η ίδια, αρχαιολόγος Δήμητρα Κοκκέβη-Φωτίου. Στους μαθητές γίνεται εκπαιδευτική διάλεξη στη νοηματική γλώσσα και ταυτόχρονα προβολή διαφανειών με τα ευρήματα της Μυκηναϊκής συλλογής. Κατόπιν βλέπουν τα ευρήματα, κατανοούν τη χρήση τους και κάνουν ερωτήσεις. Ο κάθε μαθητής στέκεται μπροστά στους υπόλοιπους ώστε να τον δουν – «ακούσουν» όλοι οι συμμετέχοντες. Στο τέλος της επίσκεψης ασχολούνται με τη ζωγραφική, με την κατασκευή παζλ που αναπαριστούν ευρήματα και με την κατάταξη καρτ-ποστάλ κατά χρονολογική σειρά. Οι εκπαιδευτικοί παραλαμβάνουν ένα έντυπο με άγνωστες λέξεις για να τις αποστηθίσουν οι μαθητές και να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους. Επίσης, δίνονται έντυπα αξιολόγησης τα οποία στέλνονται συμπληρωμένα από τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές που συμμετείχαν. (Πρόσβαση Ατόμων με αναπηρίες) «Βλέπω-οκέπτομαι-απορώ-ερωτώ-ερευνώ-καταλαβαίνω-μαθαίνω-δημιουργώ» αναφέρει το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, θέλοντας να δηλώσει ότι ο κωφός, από μικρό παιδί, δε ζει σε λήθαργο, αλλά προβληματίζεται. Είναι ον που προσπαθεί να κερδίσει ό,τι του στερήσε η φύση και το πετυχαίνει, αφού την ακοή την αντικαθιστούν τα μάτια, το μυαλό και η θέληση⁵⁰.

⁴⁹Κοκκέβη-Φωτίου στο Τσιτούρη (2004, 201)

⁵⁰Κοκκέβη-Φωτίου (2004, 202)

«Το φως στα χέρια μου!»⁵¹ Το Μουσείο Αφής

«Η ιδέα ίδρυσης του Μουσείου γεννήθηκε από τη νέα αντίληψη πολλών προσωπικοτήτων των εικαστικών τεχνών και διεθνών οργανισμών ότι η ανάπτυξη των αισθήσεων και ιδιαίτερα της αφής, μπορούν να δώσουν πρόσβαση, στο άτομο με πρόβλημα όρασης, σε θησαυρούς τέχνης. Με το σκεπτικό αυτό δημιουργήθηκαν πέντε Μουσεία Αφής στην Ευρώπη, με πιστά αντίγραφα των πιο αντιπροσωπευτικών δημιουργιών της τέχνης» αναφέρει η κ. Ασιδέρη, πρόεδρος του Φάρου Τυφλών Ελλάδας.

«Είναι πολύ σημαντικό» συνεχίζει η κ. Ασιδέρη «ένα βλέπων άτομο να δοκιμάσει και να αγγίξει ένα γλυπτό. Με την αφή μπορεί κανείς να ερευνήσει όλες τις λεπτομέρειες του γλυπτού, λεπτομέρειες που συνήθως το μάτι δεν μπορεί να πιάσει. Τα βλέποντα άτομα έχουν μάθει να επισκέπτονται μουσεία, χωρίς να δείχνουν την ανάλογη προσοχή στα εκθέματα.

Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν έχουν μάθει να χρησιμοποιούν τις αισθήσεις τους, ιδιαίτερα την αίσθηση της αφής. Το Μουσείο Αφής τους δίνει την δυνατότητα αυτή, την στιγμή που βασικό του πλεονέκτημα είναι ότι ο επισκέπτης μικρός ή μεγάλος μπορεί να ψηλαφίσει ότι έκθεμα βρίσκεται μέσα σε αυτό και να μπορέσει να ανακαλύψει λεπτομέρειες που το μάτι ξεπερνά».

Το Μουσείο Αφής, απευθύνεται σε άτομα με ολική ή περιορισμένη έλλειψη όρασης. Είναι από τις λίγες περιπτώσεις μουσείων όπου το άγγιγμα όχι μόνο δεν απαγορεύεται αλλά επιβάλλεται! Λειτουργεί από το 1984 και δημιουργήθηκε από τον Φάρο Τυφλών Ελλάδας ως μια προσπάθεια να

⁵¹Φράση τυφλού επισκέπτη στο βιβλίο εντυπώσεων του μουσείου αφής, στο Μπενάκη-Πολυδώρου (1997, 115)

προσεγγίσουν το πολιτιστικό τους παρελθόν άνθρωποι με προβλήματα όρασης.

Στο μουσείο ανήκουν εκθέματα, πιστά αντίγραφα αγαλμάτων, αγγείων και αντικειμένων καθημερινής χρήσης που βρίσκονται σε διάφορα αρχαιολογικά μουσεία. Οι επισκέπτες του μουσείου έχουν τη δυνατότητα ν' αγγίξουν και να ψηλαφίσουν την **Αφροδίτη της Μήλου**, τον **Ερμή του Πραξιτέλη**, τον **Ηνίοχο των Δελφών** και άλλα σημαντικά έργα τέχνης απ' την Κυκλαδική, τη Μινωική, την Κλασσική, την Ελληνιστική και τη Ρωμαϊκή Εποχή. Επίσης υπάρχει το Βυζαντινό τμήμα με ξυλόγλυπτες εικόνες, ένα ξυλόγλυπτο τέμπλο και μια αίθουσα αφιερωμένη στους Ολυμπιακούς και Παραολυμπιακούς Αγώνες. «Οι τυφλοί επισκέπτες εντοπωσιάζονται και μέσα από την ξενάγηση και ψηλαφίζοντας προσπαθούν όσο το δυνατό καλύτερα να καταλάβουν το έκθεμα» σημειώνει η κ. Γερουλάνου, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Φάρου Τυφλών Ελλάδας και υπεύθυνη του Μουσείου Αφής. «Είναι πολύ σημαντικό» συνεχίζει «να μπορούν τα άτομα με προβλήματα όρασης να συμμετέχουν επί ίσοις όροις σε μουσεία, εκθεσιακούς χώρους και γενικότερα σε πολιτιστικούς χώρους. Βέβαια το Μουσείο Αφής είναι ένα εξειδικευμένο Μουσείο στο οποίο αισθάνονται πολύ άνετα, το θεωρούν δικό τους χώρο. Για τον βλέποντα επισκέπτη οι αντιδράσεις διαφέρουν. Κατ' αρχήν υπάρχει αμηχανία, έκπληξη και έχοντας ακούσει ότι θα επισκεφτούν ένα Μουσείο Αφής, νομίζουν ότι τα εκθέματα είναι έργα τυφλών. Όταν συνειδητοποιούν ότι μπορούν ν' αγγίξουν τα πάντα το ενδιαφέρον τους μεγαλώνει γιατί ανακαλύπτουν ότι η όραση αφήνει πολλές λεπτομέρειες εκτός της αντίληψής τους. Χρησιμοποιώντας δε τις μάσκες σαν ένα μέσο ανακάλυψης της δύναμης της αφής τα αποτελέσματα τους εκπλήσσουν».

Στο Μουσείο φιλοξενούνται ακόμη έργα ατόμων με προβλήματα όρασης από το εργαστήριο γλυπτικής και κεραμικής του Φάρου Τυφλών Ελλάδας καθώς και έργα του τυφλού γλύπτη Πέτρου Ρουκουτάκη. Για την εξυπηρέτηση των

επισκεπτών υπάρχουν συνοδευτικά και επεξηγηματικά κείμενα σε σύστημα Μπράϊλ (Braille) και μεγεθυμένα για τους μερικώς βλέποντες.

Το Μουσείο Αφής είναι ανοικτό σε όλους τους επισκέπτες. Υπάρχουν εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά 6-12 ετών, όπου ενθαρρύνονται να ψηλαφίσουν, να αγγίξουν, να «ανακαλύψουν» νέες και άγνωστες λεπτομέρειες εκθεμάτων που έχουν ξαναδεί. Η χρήση μάσκας για να μην βλέπουν έχει σκοπό την ευαισθητοποίησή τους σε θέματα ατόμων με περιορισμένη ή ολική έλλειψη όρασης. «Η προσέλευση είναι αρκετά ικανοποιητική» λέει η κ. Γερουλάνου. «Απλά μερικές φορές δημιουργείται πρόβλημα όταν γίνονται επισκέψεις από μεγάλες ομάδες παιδιών. Προσπαθούμε μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες να κάνουμε τα παιδιά ν' ανακαλύψουν τη γραφή Braille, να ζωγραφίσουν, να κάνουν αγαλματάκια, να εκφράσουν τα συναισθήματά τους, να συζητήσουμε για το μουσείο και τη ζωή των τυφλών γενικότερα».

Κατά τη διάρκεια των γιορτών πραγματοποιούνται σεμινάρια επιμόρφωσης σε εκπαιδευτικούς που επιθυμούν οι ίδιοι να παρουσιάσουν το μουσείο στους μαθητές τους. Επίσης πραγματοποιούνται επιμορφώσεις ερμηνευτών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, κυρίως δασκάλων προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Ένα παλαιότερο πρόγραμμα με τίτλο «Ψηλαφίζοντας τα αρχαία χρόνια», το οποίο έχει σταματήσει για τεχνικούς λόγους πρόκειται να επαναλειτουργήσει. Το πρόγραμμα απευθυνόταν σε παιδιά 11-15 ετών τα οποία με τη βοήθεια ενός εκπαιδευτή κινητικότητας προσέγγιζαν το χώρο με μπαστούνια και μάσκες. Ο εκπαιδευτής δίδασκε στα βλέποντα παιδιά πώς να κινούνται στο χώρο και πώς να αντιλαμβάνονται με την αφή τα εκθέματα. Σκοπός βέβαια ήταν η ευαισθητοποίηση σε θέματα τυφλότητας. Στο πρόγραμμα συμμετείχε και ένας αρχαιολόγος που έδειχνε στα παιδιά πώς γίνεται η ανασκαφή

αντικειμένων, χρησιμοποιώντας ένα μεγάλο κουτί με χώμα. Τέλος τα παιδιά μπορούσαν να αγγίξουν τα εκμαγεία από τα οποία δημιουργούνταν τα αντίγραφα των ευρημάτων.

Το Εργαστήριο του Γιάννη Παππά

Παράρτημα του Μουσείου Μπενάκη

Το εργαστήρι του γλύπτη Γιάννη Παππά μετά το θάνατό του κληροδοτήθηκε στο Μουσείο Μπενάκη μαζί με το σύνολο του έργου του. Ο γιος του γλύπτη δώρισε στο μουσείο το κτήριο που στεγαζόταν το εργαστήριο. «Από την πρώτη στιγμή είχα στο μυαλό μου εργαστήρια ενηλίκων, παιδιών και ανθρώπων με αναπηρία» εξηγεί ο κ. Παππάς. «Μάλλον μ' επηρέασε το γεγονός ότι έζησα πολλά χρόνια στο Λονδίνο όπου υπήρχε μέριμνα για ανθρώπους με προβλήματα όρασης ώστε να επισκέπτονται μουσεία και εκθέσεις». Το σημαντικότερο στοιχείο για ανθρώπους με προβλήματα όρασης που επισκέπτονται το εργαστήρι είναι ότι δεν υπάρχει απολύτως κανένας περιορισμός. Μπορούν να ψηλαφίσουν και να νιώσουν τα πάντα. Μοναδικές εξαιρέσεις τα μικρά αγαλματίδια από κερί ή πλαστελίνη, επειδή είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα. «Η ανταπόκριση των ατόμων με προβλήματα όρασης είναι πολλή μεγάλη», λέει ο κ. Παππάς. «Καταρχήν μπορούν να πιάσουν διάφορα εκθέματα από ποικίλα υλικά (γύψο, μπρούντζο, πέτρα) και να νιώσουν τις διαφορές τους. Υπάρχει ακόμη η δυνατότητα να νιώσουν όλη τη διαδικασία της δημιουργίας από το συρμάτινο σκελετό που φτιάχνει τη φιγούρα του έργου, τα καλούπια που μπαίνουν τα υλικά μέχρι την τελική κατασκευή».

Μ' άλλη παράμετρος είναι η ψηλάφηση γλυπτών που απεικονίζουν επώνυμα πρόσωπα (Ελύτης, Βενιζέλος, κ.ά.) με σκοπό και τη φυσιογνωμική προσέγγιση. Το πιο εντυπωσιακό όμως, υποστηρίζει ο κ. Παππάς είναι η προσέγγιση ενός συγκεκριμένου έργου απ' το προσχέδιο του μέχρι την τελική κατασκευή. Για παράδειγμα το τεράστιο άγαλμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου που δεσπόζει στην αυλή του εργαστηρίου. Οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να ψηλαφίσουν τα πρώτα προσχέδια-αγαλματίδια (που έγιναν το 1940) και σταδιακά να νιώσουν πως απ' αυτά τα πρώτα κομμάτια καταλήγουμε στο μεγάλο έκθεμα της αυλής. «Η κατανόηση του όγκου του εκθέματος είναι αυτό

που τους κάνει τη μεγαλύτερη εντύπωση, αφού οι άνθρωποι με προβλήματα όρασης δεν μπορούν αλλιώς να συλλάβουν την κλίμακα των αγαλμάτων» καταλήγει ο κ. Παππιάς. Στα πλαίσια της καλύτερης εξυπηρέτησης των επισκεπτών υπάρχουν αναρτημένα κείμενα στο σύστημα Μπράϊλ (Braille) που αναφέρονται στην ιστορία του εργαστηρίου και στη ζωή και το έργο του Γιάννη Παππιά καθώς και επεξηγηματικά κείμενα για τα αγάλματα και τα εκθέματα.

Το εργαστήριο είναι ανοικτό σε κάθε είδους επισκέψεις, μελετητών, φοιτητών και ανθρώπων με ειδικές ανάγκες. «Είμαστε τμήμα του μουσείου Μπενάκη, αλλά ταυτόχρονα έχουμε μια σχετική αυτονομία», αναφέρει ο κ. Παππιάς. «Δεν είμαστε μουσείο, με την αυστηρή έννοια του όρου. Δεν έχουμε κάνει ούτε μουσειολογική μελέτη. Περισσότερο μας ενδιαφέρουν τα εργαστήρια και τα εκπαιδευτικά προγράμματα και είμαστε αρκετά ευέλικτοι αφού άλλωστε είμαστε πιο πολύ «ερασιτέχνες». Μπορώ να πω εν κατακλείδι ότι κάνουμε ένα πείραμα στην επικοινωνία με τον κόσμο».

«Αγγίζοντας την Τέχνη», Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης

Η πρωτοβουλία αγγίζοντας την τέχνη εντάσσεται σ' ένα γενικότερο πρόγραμμα με τον τίτλο «Η τέχνη πέρα από την όραση» στο οποίο συμμετέχουν Μουσεία απ' όλο τον κόσμο, όπως το Metropolitan Museum of Modern Art της Νέας Υόρκης, η Tate Modern και το Victoria and Albert Museum του Λονδίνου. Στόχος του προγράμματος είναι η προσβασιμότητα ατόμων με μειωμένη ή καθόλου όραση στη σύγχρονη τέχνη. Στην Ελλάδα το πρόγραμμα υλοποιήθηκε από το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης σε συνεργασία με το Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βόρειας Ελλάδας «ο Ήλιος»-Σχολή Τυφλών και τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών.

Για πρώτη φορά, 21 έργα που συμμετείχαν στο «Εικαστικό Πανόραμα στην Ελλάδα 2» μεταφράστηκαν «απτικά» ώστε να μπορέσουν να τα «διαβάσουν» άτομα τυφλά ή με μειωμένη όραση. Χρησιμοποιήθηκαν χαρτόνια σε διάφορες υφές, αδιάλυτες κόλες, μικρά αντικείμενα και άλλα υλικά ώστε να αποδοθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο η τονικότητα των χρωμάτων, οι επιφάνειες, ο όγκος και η τεχνοτροπία του κάθε καλλιτέχνη. Τα έργα συνοδεύονταν από κείμενα σε γραφή Braille, όπου υπήρχαν τα στοιχεία του έργου, πληροφορίες για τους καλλιτέχνες και κείμενα ανάλυσης των έργων όπου ήταν απαραίτητο. Τα κείμενα υπήρχαν και σε μεγεθυσμένη γραφή για τους μερικώς βλέποντες.

Το ζητούμενο του προγράμματος «Αγγίζοντας την τέχνη» είναι να γίνει αναπόσπαστο κομμάτι κάθε εκθεσιακής δράσης του Κ.Μ.Σ.Τ. Οι ξεναγήσεις αυτές δεν περιορίζονται στην απλή περιγραφή των έργων τέχνης αλλά μεταδίδουν με απτικό τρόπο τα βασικά στοιχεία της εικαστικής δημιουργίας που δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτά οπτικά: το χρώμα, το φως, τον όγκο, τη γραμμή⁵².

⁵²Τσαντοάνογλου Μ., διευθύντρια του μουσείου, από δελτίο τύπου του Κ.Μ.Σ.Τ.

Τη σημαντική αυτή πρωτοβουλία υπογραμμίζουν οι φορείς των τυφλών ατόμων: ως ίδρυμα Εκπαίδευσης Κατάρτισης και Αποκατάστασης υποστηρίζουμε και ενθαρρύνουμε αυτή την προσπάθεια εξασφάλισης προσβασιμότητας στη ζωγραφική. Με τη συνήθη μορφή που προσφέρονταν μέχρι σήμερα η ζωγραφική ήταν μακριά και πέρα από τις φυσικές δυνατότητες κάποιων συνανθρώπων μας. Με τη δυνατότητα της απτικής προσέγγισης τα έργα τέχνης ξετυλίγονται δημιουργικά ιστορώντας το περιεχόμενο τους στα επιδέξια, τα γεμάτα δίψα για γνώση, τα γεμάτα ευαισθησία, στοργή και τρυφερότητα χέρια του τυφλού ατόμου⁵³.

Η προσβασιμότητα στο πολιτιστικό αγαθό είναι ένα ισχυρό ζητούμενο σε διεθνές επίπεδο από μουσεία, ιδρύματα και πολιτιστικούς φορείς και προβάλλεται πια όχι σαν στοιχείο κοινωνικής πολυτέλειας αλλά ως βασικό στοιχείο πολιτικού σχεδιασμού, μέσω του οποίου προωθείται η ισοτιμία των πολιτών απέναντι στον πολιτισμό⁵⁴.

⁵³Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος «Ήλιος», από δελτίο τύπου του Κ.Μ.Σ.Τ.

⁵⁴Ζαρκαλή Χ., μουσειολόγος, από δελτίο τύπου του Κ.Μ.Σ.Τ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο : Η Τέχνη για Όλους

Κάνοντας το Μουσείο Προσβάσιμο

Το Συνέδριο «Τέχνη για όλους», (Art for all) πραγματοποιείται σε τακτά χρονικά διαστήματα και αναφέρεται στις βελτιώσεις που πρέπει να γίνουν ώστε άτομα με προβλήματα όρασης να έχουν εύκολη πρόσβαση σε πολιτιστικούς χώρους και μουσεία. «Ο 'τυπικός' τυφλός ή μερικώς τυφλός επισκέπτης δεν υπάρχει όπως δεν υπάρχει και 'τυπικό' μουσείο» αναφέρουν στη εισήγησή τους στο τελευταίο συνέδριο «Art for all» οι Karin Edtmuller και Wilfried Laufenberg. Και συμπληρώνουν ότι τα μουσεία οφείλουν σήμερα να κάνουν πολλά για να βελτιώσουν την προσβασιμότητα από άτομα με προβλήματα όρασης. Μερικά απ' αυτά είναι:

1. Να επιλέγουν κατάλληλα εκθέματα, που να ψηλαφιούνται εύκολα, να μην είναι πολύ μεγάλα και να έχουν αδρά περιγράμματα.
2. Να προνοούν ώστε η ξενάγηση να μην είναι υπερβολικά μεγάλη. Δύο ώρες είναι ένας καλός χρόνος, συνοπολογίζοντας βέβαια και μερικά διαλείμματα.
3. Να συμπεριλαμβάνονται οι μερικώς και ολικώς τυφλοί στα προγράμματα των ξεναγήσεων και στην επιλογή εκθεμάτων. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό γιατί οι βλέποντες επισκέπτες δίνουν έμφαση σε τελείως διαφορετικά στοιχεία από τους μη βλέποντες.

Είναι επίσης πολύ σημαντικό τα μουσεία να διαθέτουν εκπαιδευμένους ξεναγούς, όλη την ειδική σήμανση με σύστημα Braille, καθώς και ακουστικό υλικό μετάδοσης πληροφοριών. Γενικότερα, να είναι καλά εφοδιασμένα από βοηθητικά μέσα (auxiliary media).

Ένας άλλος τομέας που πρέπει να προσεχθεί είναι η πληροφόρηση για τον τόπο του Μουσείου και τον τρόπο προσέγγισής του. Χάρτες αφής είναι καλό να υπάρχουν για να νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια οι επισκέπτες.

Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης πρέπει να έχει προβλεφθεί ένα επιπλέον δωμάτιο για τυφλούς και ανθρώπους με περιορισμένη όραση. Είναι ένας χώρος όπου οι επισκέπτες μπορούν να χαλαρώσουν. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η αναγνώριση αφής διαρκεί πολύ περισσότερο από μια γρήγορη ματιά που πιθανόν να ρίξει ένας βλέπων επισκέπτης.

Αφού ολοκληρωθεί η επίσκεψη ο επισκέπτης θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να πάρει κάτι μαζί του. Ένα φυλλάδιο ή ένα μικρό σουβενίρ. Έτσι πρέπει να υπάρχει η πρόβλεψη για ενημερωτικό υλικό σε σύστημα Braille, ένα αναμνηστικό cd, μια έκδοση που να ενημερώνει για μελλοντικές εκθέσεις και εκδηλώσεις.

Στο Συνέδριο «Η Τέχνη για όλους» συμμετέχουν και γνωστά mainstream («κανονικά») μουσεία όπως το Λούβρο και η Tate Modern. Ήδη αυτά τα Μουσεία οργανώνουν ειδικές ξεναγήσεις για άτομα με προβλήματα όρασης. «Και στην Ελλάδα» λέει η κ. Γερουλάνου «απ' ότι γνωρίζω σχεδόν όλα τα Μουσεία στην Αττική και τη Θεσσαλονίκη δέχονται τυφλά άτομα και τους δίνουν τη δυνατότητα να ψηλαφίσουν συγκεκριμένα εκθέματα, όχι όλα βέβαια. Επίσης πολλά έχουν δημιουργήσει εκπαιδευτικά προγράμματα όπως το Μουσείο Μπενάκη, το Κυκλαδικό, το Λαϊκής Τέχνης, το Βυζαντινό, το Φυσικής Ιστορίας, κ.α. Παράλληλα προκειμένου να ευαισθητοποιήσουμε κ' άλλους φορείς για την ισότιμη πρόσβαση στους πολιτιστικούς οργανισμούς, τα τελευταία χρόνια μέσα από συνεργασίες και διεθνή συνέδρια, έχουμε προσπαθήσει να περάσουμε την ιδέα και σε άλλα πολιτιστικά κέντρα και ιδιαίτερα Μουσεία της χώρας μας να δώσουν τη δυνατότητα και στα άτομα με προβλήματα όρασης ν' αγγίξουν κάποια απ' τα πρωτότυπα εκθέματά τους. Όταν μιλάμε για πρόσβαση στην τέχνη, δεν εννοούμε μόνο τις ράμπες και

τους ανελκυστήρες. Εννοούμε τη δυνατότητα του τυφλού ή μερικώς βλέποντος ατόμου να αγγίζει πρωτότυπα εκθέματα».

Τα περισσότερα μουσεία μας υποστηρίζει η κ. Γερουλάνου έχουν πολλαπλά αντικείμενα, τα οποία υπάρχουν στις αποθήκες τους. Αυτά τα αντικείμενα θα μπορούσαν να εκτίθενται σε προσβάσιμες προσθήκες και να δίνουν στον επισκέπτη τη δυνατότητα να κατανοεί και τα εκθέματα και τη συγκεκριμένη εποχή. «Όλοι ελπίζουμε» καταλήγει η κ. Γερουλάνου «ότι στο νέο Μουσείο της Ακρόπολης θα δημιουργηθεί ένα τμήμα με πιστά αντίγραφα των πρωτοτύπων».

Η Προσβασιμότητα των Μουσείων

Μια Έρευνα της Ενωμένης Ευρώπης Τυφλών (European Blind Union)

Η EBU είναι μια μη κυβερνητική ευρωπαϊκή οργάνωση που αντιπροσωπεύει τους τυφλούς και μερικώς βλέποντες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κύριο μέλημά της είναι η προστασία και η προώθηση των κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών τους ενδιαφερόντων.

Η EBU πραγματοποίησε μια έρευνα για να ελέγξει την προσβασιμότητα των Μουσείων της Ευρώπης από άτομα με προβλήματα όρασης. Η έρευνα κατέδειξε ότι το σημαντικότερο πρόβλημα των τυφλών δεν είναι τα φυσικά εμπόδια αλλά ο προσανατολισμός. Δηλαδή για τον τυφλό το πρόβλημα είναι κυρίως να βρει το δρόμο σ' ένα άγνωστο περιβάλλον κι όχι να σκαρφαλώσει σκάλες ή να αποφύγει άλλα φυσικά εμπόδια. Επίσης αποδείχτηκε ότι η ανθρώπινη βοήθεια, ο «συνοδός» παραμένει η πιο αξιόπιστη λύση στην πρόσβαση ενός μουσείου.

Η έρευνα προσανατολίστηκε σε τρία σημεία:

- Τα κανονικά Μουσεία (mainstream)
 - i. Το άγγιγμα επιτρεπόταν μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις και πάντα με τη χρήση λεπτών γαντιών
 - ii. Υπήρχαν προγραμματισμένες ξεναγήσεις για άτομα με περιορισμένη ή καθόλου όραση
 - iii. Κανένα μουσείο δεν είχε ζωγραφιές αφής ή χάρτες
- Τα κανονικά Μουσεία με μόνιμες εκθέσεις για τυφλούς επισκέπτες
 - i. Δυο εκθέσεις γλυπτικής έλαβαν χώρα στον ειδικά διαμορφωμένο χώρο του **Λούβρου**. Υπήρχαν είκοσι εκθέματα που μπορούσαν να ψηλαφίσουν χωρίς

περιορισμούς. Υπήρχε χρονολογική σειρά στα εκθέματα και ταμπέλες στο σύστημα Braille καθώς και ακουστικό υλικό.

- ii. Το **Βρετανικό Μουσείο** έχει αφιερωμένο έναν εκθεσιακό χώρο σε μια μόνιμη έκθεση για τον Παρθενώνα. Υπάρχουν σχέδια αφής των σημαντικότερων συστατικών της Ακρόπολης και του Παρθενώνα. Επίσης ηχητικό πληροφοριακό υλικό.

- Τα ειδικά Μουσεία για τυφλούς επισκέπτες

- i. Το Μουσείο Τυφλών του Ισπανικού Οργανισμού Τυφλών (ONCE). Σχεδιασμένο ειδικά για τυφλούς και ανθρώπους με μειωμένη όραση, σωστά οροθετημένο από ποικίλα υλικά στο πάτωμα με ειδικές ηχογραφημένες οδηγίες που βοηθούν στην καλύτερη ψηλάφηση αλλά και ακουστικό υλικό που αναφέρεται στην ιστορία των εκθεμάτων. Υπάρχουν 14 μοντέλα Ισπανικών μνημείων (η Αλάμπρα, ο καθεδρικός του Burgos, κ.α) και 14 μνημεία του κόσμου (Το κολοσαίο, το Ταζ Μαχάλ, κ.α.)
- ii. Το Μουσείο Όμηρος (Museo Omero) στην Ανκόνα της Ιταλίας που περιλαμβάνει Αρχαιολογικό τομέα, Αρχιτεκτονικό, Αρχαία και Μοντέρνα Γλυπτική και Σύγχρονη Γλυπτική. Επίσης διοργανώνει πολλές περιοδικές εκθέσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα.
- iii. Το Μουσείο Anteros της Μπολόνια της Ιταλίας που εκθέτει τρισδιάστατες αναπαραγωγές διάσημων κλασσικών και μοντέρνων πινάκων που μοιάζουν με τοιχογραφίες. Αυτό αποτελεί μια πρωτοποριακή προσέγγιση που απαιτεί ιδιαίτερη επιδεξιότητα αφής από τον τυφλό επισκέπτη.

Οι εξερευνήσεις της αφής σε ορισμένες χώρες πραγματοποιούνται και ως δημόσια γεγονότα, όπως για παράδειγμα, στο Ηνωμένο Βασίλειο όπου καλούνται εικαστικοί καλλιτέχνες να κάνουν εκθέσεις αφής πάνω σ' ένα συγκεκριμένο έργο. Πρόσφατο παράδειγμα, το άγαλμα του Σοφοκλή από το Βρετανικό Μουσείο για το οποίο έδωσαν τις «ερμηνείες» τους δέκα καλλιτέχνες. Ζητήθηκε από τους καλλιτέχνες να δημιουργήσουν έργα που θα είναι αισθητά μόνο μέσω αφής. Οι εκδηλώσεις διανθίζονται από ομιλίες, εργαστήρια και παρακίνηση των επισκεπτών να συμμετάσχουν ενεργά στην όλη διαδικασία. Για παράδειγμα να ζωγραφίζουν εξερευνώντας τη σχέση ανάμεσα στην εικονική πληροφορία και την πληροφορία που τους δίνει η αφή ή να δημιουργούν τρισδιάστατα κολάζ σαν του Kurt Swhitters έχοντας ως έμπνευση διοδιάστατες εικόνες του Braque ή του Picasso.

Η Τέχνη Πέρα από την Όραση

Ένας άλλος διεθνής οργανισμός που ασχολείται με τα δικαιώματα των τυφλών στην Τέχνη είναι «Εκπαίδευση Τυφλών στην Τέχνη» (Art Education for the Blinds). Όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα του οργανισμού, σκοπός είναι να γίνουν προσβάσιμοι στους ανθρώπους με προβλήματα όρασης η Τέχνη, η ιστορία Τέχνης κι ο Οπτικός Πολιτισμός. Στόχος είναι να προβληθούν τα απτά οφέλη απ' την καλλιτεχνική εκπαίδευση, τις επισκέψεις στα μουσεία και την ενασχόληση με καλλιτεχνική δημιουργία ατόμων που έχουν χάσει την όρασή τους.

«Ίδρυσά τον Οργανισμό αυτό το 1987» αναφέρει στην ιστοσελίδα η ιδρύτρια της προσπάθειας Elisabeth Salzhauer Axel «όταν η γιαγιά μου μια προικισμένη καλλιτέχνης και ερωτευμένη με την τέχνη, άρχισε σταδιακά να χάνει το φως της. Καθώς συνεχίζαμε τις επισκέψεις σε Μουσεία, ήμουν ιδιαίτερα ενοχλημένη από την έλλειψη υποδομής για επισκέπτες με προβλήματα όρασης και ανθρώπους με ειδικές ανάγκες. Ιδιαίτερα μ' ενοχλούσε που αυτό συνέβαινε στη Νέα Υόρκη, μ' όλα αυτά τα Μουσεία και τον πολιτιστικό πλούτο, την εξωστρέφεια και την ποικιλία και ήξερα ότι κάτι πρέπει να κάνω!»

Το ΑΕΒ ασχολείται με την υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων τέχνης για ανθρώπους με μερική ή ολική έλλειψη όρασης. Επίσης εφοδιάζει με εκπαιδευτικό υλικό Μουσεία προκειμένου να διευκολύνεται η ξενάγηση τυφλών ατόμων. Τέλος διοργανώνει σε ετήσια βάση το «Μήνα Τέχνης πέρα από την όραση», μια σειρά εκθέσεων, επιδείξεων, συζητήσεων σε Μουσεία, σχολεία, βιβλιοθήκες και άλλα πολιτιστικά ιδρύματα. Στόχος αυτής της εκδήλωσης είναι να φέρει κοντά επαγγελματίες, εκπαιδευτές, ερευνητές, βλέποντες και τυφλούς καλλιτέχνες και εραστές της τέχνης απ' όλο τον κόσμο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο : Συμπέρασμα

«Να ζούμε μαζί με τους άλλους, με τις διαφορές μας, ωστόσο να αναγνωρίζουμε το δικαίωμα στη διαφορά».⁵⁵ Το πρόβλημα δεν είναι στον κινητικά ανάπηρο και το αμαξίδιο, το πρόβλημα είναι στα σκαλιά, στην έλλειψη σκέψης να μπει ράμπα. Το πρόβλημα δεν είναι στον τυφλό, αλλά στην απάνθρωπη πόλη, στα πλημμυρισμένα πεζοδρόμια από σκουπίδια, πινακίδες κακοβαλμένες, δέντρα ξέφραγα, χάσκοντα υπόγεια. **Η ίδια η κοινωνία μας εξακολουθεί να είναι ανάπηρη.**⁵⁶

Η αποδοχή του «άλλου», του διαφορετικού, και η αρμονική συνύπαρξη συγκρουόμενων πολιτισμών είναι το ζητούμενο στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Ωστόσο, δε μπορεί να γίνεται συζήτηση για την υγιή ενσωμάτωση εθνικών ή θρησκευτικών μειονοτήτων, για την ομαλή ένταξη οικονομικών ή πολιτικών μεταναστών, χωρίς πρώτα η κοινωνία να ρίχνει μια ματιά μέσα της, να ενδοσκοπεί τους «παρίες» και τα παραπαίδια της, όσους ανθρώπους, δηλαδή, είχαν την ατυχία να μην ανήκουν στο «χρυσό» μέσο όρο των υγιών, αρτιμελών, δεξιόχειρων αρσενικών.

Υπό αυτή την έννοια η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στα μουσεία αποκτά βαρύτατη πολιτική σημασία. Γίνεται βαθιά ιδεολογικό ζήτημα που αναφέρεται στην ουσία της ισότητας των πολιτών. Για να φτάσει όμως κάποιο άτομο με αναπηρία στην πρόσβαση σε ένα μουσείο, πρέπει πρώτα να διανύσει μια τεράστια απόσταση που δημιουργούν οι προκαταλήψεις και τα εμπόδια που θέτει η ίδια η κοινωνία και κάποιες παρωχημένες αντιλήψεις. Δεν μπορώ να ξεχάσω τη γιαγιά ενός βαρήκοου παιδιού, συμμαθητή του γιου μου στο νηπιαγωγείο που έλεγε στη νηπιαγωγό « δεν πειράζει ας μη γίνει

⁵⁵Μπενάκη-Πολυδώρου (1997, 112)

⁵⁶Μπενάκη-Πολυδώρου (1997, 111)

δάσκαλος, λίγα γράμματα να μάθει μόνο!» λες και η βαρηκοΐα του παιδιού ήταν το κριτήριο για το αν μπορεί το παιδί αυτό να μορφωθεί ή όχι!

Από όσα μελέτησα διαπίστωσα ότι υπάρχει η επίσημη νομοθεσία που μεριμνά για τα ζητήματα των ατόμων με αναπηρία. Εκείνο που λείπει είναι η διαμόρφωση κοινωνικής συνείδησης που θα ευαισθητοποιήσει τους πολίτες ώστε τελικά να εφαρμοστούν στην πράξη οι θεσπισμένοι από την Πολιτεία νόμοι. Διαβάζω στο ιστολόγιο της κωφής ποιήτριας και γιατρού Σοφίας Κολοτούρου: Στο μυαλό, ωστόσο, τελικά τα πράγματα είναι ταξινομημένα σε κουτάκια: οι κουφοί με τους κουφούς, οι τυφλοί με τους τυφλούς, οι κινητικά ανάπηροι με τους ομοίους τους...Και οι υγιείς και αρτιμελείς στην άλλη πλευρά, μην τύχει και μπλεχτούν με τους καημένους τους ανάπηρους σε καθημερινή βάση. Από μακριά και αγαπημένοι, ναι. Γιατί τελικά είναι πολύ πιο εύκολο να λυπάσαι τον καημένο τον ανάπηρο, παρά να θέλεις να τον συναναστρέφεις καθημερινά και με ίσους όρους σεβασμού, αγάπης και φιλίας, όπως θα έδειχνες ή δείχνεις σε κάθε φίλο σου.⁵⁷

Πιστεύω ότι η ουσία του προβλήματος βρίσκεται ακριβώς εκεί: στην αποδοχή του άλλου ολιστικά , όχι απλά στην ανοχή της ύπαρξής του. Η ελληνική κοινωνία έχει μια περίεργη στάση προς τους ανθρώπους με αναπηρία: ούτε τους ενσωματώνει απόλυτα, αλλά ούτε και τους αποπέμπει κατηγορηματικά.

Τα άτομα με αναπηρία πρέπει όποτε θέλουν να μπορούν να επισκεφτούν αυτόνομα και αυτοδύναμα ένα μουσείο χωρίς να χρειαστεί να ενημερώσουν κανένα. «Μουσείο «ανοιχτό για όλους» δεν υπάρχει», μας λέει ο Νίκος Βουλγαρόπουλος, διαχειριστής του site www.disabled.gr και διευθυντής του περιοδικού «Αναπηρία Τώρα!», που ασχολείται με τα δικαιώματα, τις διεκδικήσεις και τα προβλήματα των πολιτών με αναπηρία.

⁵⁷Κολοτούρου Σ., στο kofosi.blogspot.com

«Όταν πρόκειται για κινητικά ανάπηρους που μετακινούνται με αμαξίδιο, όπως εγώ», συνεχίζει «αντικειμενικά αποκλείονται από τα μουσεία εξαιτίας κάποιων γνωστών και ήδη καταγεγραμμένων εμποδίων. Το ίδιο συμβαίνει και για τους ανθρώπους με περιορισμούς στις αισθήσεις. Ακούγεται πως υπάρχουν προσπελάσιμα μουσεία ωστόσο το «Αναπηρία Τώρα!» δεν έχει καταγράψει κανένα».

«Το ζήτημα της πρόσβασης στο μουσείο είναι βαθύτατα ιδεολογικό και πολιτικό και δευτερευόντως τεχνικό» καταλήγει ο Ν. Βουλγαρόπουλος. Και συμπληρώνει: «Ανοιχτό για όλους είναι το μουσείο εκείνο που θα κάνει και ανθρώπους σαν και μένα να γίνουν επισκέπτες του».

Θέλω αντί για άλλο επίλογο να παραθέσω εδώ λίγα λόγια της Αμερικανίδας Helen Keller που έγινε σύμβολο θάρρους και επιμονής. Αν και έμεινε τυφλή και κωφή από 19 μηνών λόγω ασθένειας κατόρθωσε με τη βοήθεια της δασκάλας της Anne Sullivan όχι μόνο να μορφωθεί αλλά και να εξελιχθεί σε μια ιδιαίτερα καλλιεργημένη προσωπικότητα παγκόσμιας αναγνώρισης: *«Τα μουσεία είναι πηγές χαράς και έμπνευσης. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι θα φανεί παράξενο σε πολλούς, πως ανθρώπινο χέρι, χωρίς να έχει τη βοήθεια του βλέμματος, μπορεί να νιώσει την κίνηση, το συναίσθημα, την ομορφιά, πάνω στο ψυχρό μάρμαρο...Μου φαίνεται ότι μέσα στον καθένα μας υπάρχει ικανότητα για αντίληψη εντυπώσεων και καταστάσεων, ένα είδος έκτης αίσθησης, μιας αίσθησης της ψυχής, που βλέπει, ακούει, αισθάνεται»⁵⁸.*

⁵⁸Keller H., 1990, *The story of my life*, Bantam στο Αντζουλάτου-Πετσιλά (1997, 86)

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1: Εμποδιζόμενα Άτομα

ΑΝΑΠΗΡΑ ΑΤΟΜΑ	9,3% (Συνολικού πληθυσμού)
ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΙ (60-75)	14%
ΥΠΕΡΗΛΙΚΕΣ (ΑΝΩ ΤΩΝ 75)	6%
ΝΗΠΙΑ (0-4) ΜΕ ΣΥΝΟΔΟΥΣ	11%
ΠΑΙΔΙΑ (5-9)	6,4%
ΕΓΚΥΟΙ	1,5%
ΠΡΟΣΩΡΙΝΑ ΑΝΑΠΗΡΟΙ	;
ΑΣΘΕΝΕΙΣ ΣΕ ΑΝΑΡΡΩΣΗ	;
ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΟΙ ΑΠΟ ΟΥΣΙΕΣ	;

Πίνακας 2: Μαρτυρίες Τυφλών και μερικώς Τυφλών Σπουδαστών στο Θέμα «Μουσεία χωρίς παγίδες».

«Θα προτιμούσα ν' αγγίξω τα πάντα»
«Θα ήθελα να ήταν καλύτερα φωτισμένα τα εκθέματα»
«Ειδικές ξεναγήσεις για μερικώς βλέποντες θα έπρεπε να προσφέρονται»
«Θα μου άρεσε τα εκθέματα να βρίσκονται πιο κοντά στο μπροστινό μέρος απ' το να είναι πίσω από μια βιτρίνα, έτσι δε θα χρειαζόταν να σπρώχνω τη μύτη μου στο τζάμι»

Οδηγός Πρόσβασης στο Μουσείο-Test

Θα μπορούσαμε εδώ να εξετάσουμε την πρόσβαση σε ένα μουσείο απαντώντας σε μερικές ερωτήσεις:

Φυσική πρόσβαση: Απαντά στο ερώτημα, «είναι το κτίριο και οι εγκαταστάσεις του μουσείου μας φυσικά προσβάσιμες;». Αν, δηλαδή, υπάρχουν όλες εκείνες οι υποδομές που επιτρέπουν την πρόσβαση σε εμποδιζόμενα άτομα. (Ράμπες, τουαλέτες ΑμεΑ,, ανελκυστήρες, κ.α.)

Αισθητηριακή πρόσβαση: Είναι ανοιχτοί οι εκθεσιακοί χώροι για άτομα με προβλήματα όρασης και ακοής; Ύπαρξη επεξηγήσεων σε μορφή braille, ακουστική ξενάγηση, δυνατότητα ψηλάφησης εκθεμάτων, κ.α.

Γνωσιακή πρόσβαση: Μπορούν να προσεγγίσουν τις εκθέσεις άτομα με περιορισμένες γνώσεις;

Οικονομική πρόσβαση: Είναι προσιτές οι τιμές του μουσείου σε ασθενέστερες οικονομικές τάξεις;

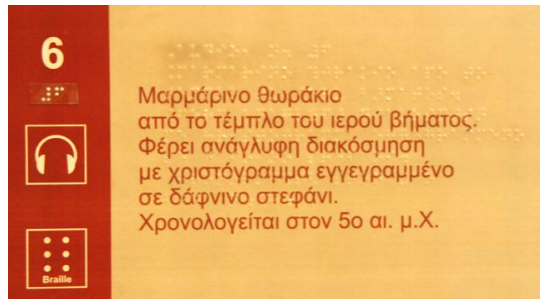
Συναισθηματική πρόσβαση: Το περιβάλλον του μουσείου είναι φιλικό σε νέους επισκέπτες; Το προσωπικό έχει ανοιχτόμυαλη νοοτροπία στη διαφορετικότητα;

Πρόσβαση στη διαμόρφωση άποψης: Επηρεάζει το μουσείο μας νέο κοινό επισκεπτών;

Πληροφοριακή πρόσβαση: Επικοινωνεί το μουσείο με εν δυνάμει νέους επισκέπτες;

Πολιτισμική πρόσβαση: Οι συλλογές και οι εκδηλώσεις του μουσείου αντανακλούν τα ενδιαφέροντα και τις εμπειρίες του κοινού-στόχου;
(Κάντε το τεστ σε κάθε μουσείο που επισκέπτεστε)

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Εικόνα 1: Κείμενο και σε γραφή Braille

Εικόνα 2: Διεθνές Σήμα ψηλάφησης

Εικόνα 3: Βυζαντινό Μουσείο-Απτική Διαδρομή

Εικόνα 4: Έκθεμα με σήμα ψηλάφησης (Βυζαντινό Μουσείο)

Εικόνα 5: Κάτω αριστερά, Διεθνές Σήμα Προσβασιμότητας (ΔΣΠ)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΠΗΓΕΣ

Αντζουλάτου-Ρετοίλα Ε., 1997, *Μουσειακά εκπαιδευτικά προγράμματα για άτομα με ειδικές ανάγκες: διαπιστώσεις, επισημάνσεις*, στο Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ. και Τουνταςάκη Ε. (επιμ.), 1997, *Μουσεία και άτομα με ειδικές ανάγκες: εμπειρίες και προοπτικές*, Πρακτικά ημερίδας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 27 Μαΐου 1993, Κέντρο Κοινωνικής Πολιτικής, ΥΠΠΟ διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα, Gutenberg, 81-87

Ασιδέρη Δ., 2007, *Ομιλία στη Δημόσια Διοίκηση*, Πρακτικά Συνεδρίου Art for All, Marburg Γερμανία

Βαρδακαστάνης Γ., 2004, *Η δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας: από τον πατερναλισμό στην ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ζωή*, στο Τσιτούρη Α. (επιμ.) 2004, *Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού*, Πρακτικά συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου-1 Νοεμβρίου 2003, ΥΠΠΟ, Αθήνα, ΥΠΠΟ, 22-26

Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ. και Τουνταςάκη Ε. (επιμ.), 1997, *Μουσεία και άτομα με ειδικές ανάγκες: εμπειρίες και προοπτικές*, Πρακτικά ημερίδας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 27 Μαΐου 1993, Κέντρο Κοινωνικής Πολιτικής, ΥΠΠΟ διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα, Gutenberg

Βουλγαρόπουλος Ν., *Αναπηρία Τώρα!*, on-line <http://www.disabled.gr>

Γερούλάνου Ζ., 2007, *Παρουσίαση Μουσείου Αφής*, Πρακτικά συνεδρίου Art for All, Marburg Γερμανία

Καλεσοπούλου Δ., 1999, *Ανοιχτός διάλογος με την κοινότητα: μια ελληνική πρόταση*, Αρχαιολογία και Τέχνες 73, 69-74

Καλεσοπούλου Δ., 2002, *Μουσειακά εκπαιδευτικά προγράμματα στο Νοσοκομείο Παίδων: μια νέα ευκαιρία για κοινωνικές υπηρεσίες*, Αρχαιολογία και Τέχνες 84, 89-93

Κοκκέβη-Φωτίου Δ., 2004, *Ειδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα για κωφούς*, στο Τσιτούρη Α. (επιμ.) 2004, *Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού*, Πρακτικά συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου-1 Νοεμβρίου 2003, ΥΠΠΟ, Αθήνα, ΥΠΠΟ 200-203

Κολοτούρου Σ., «Κουφός είσαι, δεν ακούς;», on line <http://kofosi.blogspot.com>

Λεβέντη Α., 2004, *Σχεδιάζοντας με φροντίδα για όλους χωρίς αποκλεισμούς*, στο Τσιτούρη Α. (επιμ.) 2004, *Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού*, Πρακτικά συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου-1 Νοεμβρίου 2003, ΥΠΠΟ, Αθήνα, ΥΠΠΟ, 29-33

Μουσείο Anteros Bologna on-line <http://www.anteros.it>

Μουσείο Αφής Φάρου Τυφλών Ελλάδας on-line <http://www.tactualmuseum.org>

Μουσουρή Θ., 1999, *Μουσεία για όλους: προγράμματα προσέγγισης στο διεθνή χώρο*, Αρχαιολογία και Τέχνες 73, 65-69

Μπενάκη-Πολυδώρου Ι., 1997, *Πρόσβαση ατόμων με ειδικές ανάγκες στην Τέχνη. Το μουσείο αφής του Φάρου Τυφλών Ελλάδας*, στο Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ. και Τουνταςάκη Ε. (επιμ.), 1997, *Μουσεία και άτομα με ειδικές ανάγκες: εμπειρίες και προοπτικές*, Πρακτικά ημερίδας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 27 Μαΐου 1993, Κέντρο Κοινωνικής Πολιτικής, ΥΠΠΟ διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα, Gutenberg, 111-123

Πολυχρονίου Ι., 1997, *Αυτόνομη διακίνηση ατόμων με ειδικές ανάγκες στα μουσεία*, στο Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ. και Τουνταςάκη Ε. (επιμ.), 1997, *Μουσεία και άτομα με ειδικές ανάγκες: εμπειρίες και προοπτικές*, Πρακτικά ημερίδας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 27 Μαΐου 1993, Κέντρο Κοινωνικής Πολιτικής, ΥΠΠΟ διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα, Gutenberg, 43-49

Τσαούσης Δ., 1997, *Μουσεία και κοινωνική πολιτική*, στο Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ. και Τουνταςάκη Ε. (επιμ.), 1997, *Μουσεία και άτομα με ειδικές ανάγκες: εμπειρίες και προοπτικές*, Πρακτικά ημερίδας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 27 Μαΐου 1993, Κέντρο Κοινωνικής Πολιτικής, ΥΠΠΟ διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα, Gutenberg, 27-34

Τσιτούρη Α. (επιμ.), 2004, *Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού*, Πρακτικά συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου-1 Νοεμβρίου 2003, ΥΠΠΟ, Αθήνα, ΥΠΠΟ

Τσιτούρη Α., 2005, *Καθολική πρόσβαση ατόμων με αναπηρία σε χώρους πολιτισμού: πραγματικότητα ή ουτοπία*, Τετράδια Μουσειολογίας 2, 37-42

ΥΠΕΧΩΔΕ, Εισαγωγή στις οδηγίες για ΑΜΕΑ, on-line www.minenv.gr/1/16/162/16203/91620300.html (τελευταία επίσκεψη 10-12-08)

Χρυσουλάκη Σ., 1997, *Η προσαρμογή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του ΚΕΠ του ΥΠΠΟ για παιδιά με ειδικές ανάγκες*, στο Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ. και Τουνταςάκη Ε. (επιμ.), 1997, *Μουσεία και άτομα με ειδικές ανάγκες: εμπειρίες και προοπτικές*, Πρακτικά ημερίδας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 27 Μαΐου 1993, Κέντρο Κοινωνικής Πολιτικής, ΥΠΠΟ διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα, Gutenberg, 51-58

Ψαράκη-Μπελεσιώτη Ν., 1997, *Εκπαιδευτικά προγράμματα στο Μουσείο Μπενάκη για άτομα με ειδικές ανάγκες*, στο Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ. και Τουνταςάκη Ε. (επιμ.), 1997, *Μουσεία και άτομα με ειδικές ανάγκες: εμπειρίες και προοπτικές*, Πρακτικά ημερίδας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 27 Μαΐου 1993, Κέντρο Κοινωνικής Πολιτικής, ΥΠΠΟ διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα, Gutenberg, 71-79

Access for All to Surrey Museum Part 3: The Survey, on-line <http://www.surreymuseums.free-online.co.uk/zz9/access3.html> (τελευταία επίσκεψη 20-12-2008)

Art Education of the blinds, on-line <http://www.tactual.org.uk>

Art beyond sight, on-line <http://www.artbeyondsight.org>

Dodd J.-Sandell R., 1998, *Building Bridges: Guidance for museums and galleries on developing new audiences*, London, Museums and Galleries Commission

European Blind Union (EBU), 2001, *Survey on museum accessibility for blind and partially sighted people in Europe*

Edtmuller K.-Laufenberg W., 2007, *Special Needs of Blind and Visually Impaired Persons in Museum*, Πρακτικά συνεδρίου Art for All, Marburg Γερμανία
European Concept for Accessibility Network (EuCAN), 2003, *European Concept for Accessibility-Technical Assistance Manual*, on-line <http://homepage.eircom.net/~lidd/> (τελευταία επίσκεψη 15-12-08)

Museum practice, 1996, Volume 1, Issue 3

Museum practice, 1999, Volume 4, Issue 11

Museum practice, 2001, Volume 6, Issue 17

Organizacion Nacional Ciegos de Espana, Εθνικός Οργανισμός Τυφλών Ισπανίας, on-line <http://www.once.es>

Open doors, 2004, *How to make cultural venues and exhibitions accessible*, documentary film, Finish National Gallery/Art Museum Development Department/ National Board of Antiquities, EU Culture 2000

Sagramola S., 2004, *Eucan-Ευρωπαϊκή Αντίληψη για ένα Δίκτυο Προσβασιμότητας*, στο στο Τσιτούρη Α. (επιμ.) 2004, *Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού*, Πρακτικά συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου-! Νοεμβρίου 2003, ΥΠΠΟ, Αθήνα, ΥΠΠΟ, 38-41

Smithsonian Accessibility Program, Office of the Provost, *Smithsonian Guidelines for Accessible Exhibition Design*, on-line <http://www.si.edu/opa/accessibility/exdesign/start.htm> (τελευταία επίσκεψη 15-12-08)

The Americans with Disabilities Act, 1995, *Checklist for readily achievable barrier removal. Checklist for existing facilities version 2.1*, Adaptive Environment Center Inc. & Barrier Free Environments Inc., on line <http://www.adaptenv.org/publications/checklist-pdf.pdf> (τελευταία επίσκεψη 5-12-08)